

Kent ve Kentsel Planlama Kuramları

Editör
Neslihan KULÖZÜ
Atatürk Üniversitesi

© Copyright 2026

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Yayınevi'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kâğıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN	Sayfa ve Kapak Tasarımı
978-625-362-228-2	Akademisyen Dizgi Ünitesi
Kitap Adı	Yayıncı Sertifika No
Kent ve Kentsel Planlama Kuramları	47518
Editör	Baskı ve Cilt
Neslihan KULÖZÜ	Vadi Matbaacılık
ORCID iD: 0000-0002-1945-2635	Bisac Code
Yayın Koordinatörü	ARC000000
Yasin DİLMEN	DOI
	10.37609/akya.4345

Kütüphane Kimlik Kartı
Kent ve Kentsel Planlama Kuramları / ed. Neslihan Kulözü.
Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2026.
344 s. : tablo, şekil ; 160x235 mm.
Kaynakça var.
ISBN 9786253622282

GENEL DAĞITIM
Akademisyen Yayınevi

Halk Sokak 5 / A Yenışehir / Ankara
Tel: 0312 431 16 33
siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

İÇİNDEKİLER

KISIM 1

GİRİŞ

Bölüm 1	Kent ve Kentsel Planlama Kuramlarına Giriş	1
	<i>Neslihan KULÖZÜ</i>	

KISIM 2

KENTLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ İLE KLASİK VE ÇAĞDAŞ KENT KURAMLARI

Bölüm 2	Planlama Kuramları Öncesi Dönemde Kentler ve Kent Planlama Anlayışları 29	
	<i>İbrahim KAVAK</i>	
Bölüm 3	Kent Sosyolojisinin Klasik Kuramları ve Chicago Okulu.....	67
	<i>Tuna BATUHAN</i>	
Bölüm 4	Marksist ve Eleştirel Kent Kuramları: Henri Lefebvre, Manuel Castells ve David Harvey.....	89
	<i>Tuna BATUHAN</i>	

KISIM 3

KENTSEL PLANLAMA KURAMLARI

Bölüm 5	Akılcı Kapsamlı Planlama Kuramı.....	121
	<i>Bilge ÇAKIR</i>	
Bölüm 6	Adım Adım Planlama Yaklaşımı	155
	<i>Aysu UĞURLAR</i>	
Bölüm 7	Çoğulculuk ve Savunmacı Planlama Yaklaşımı	179
	<i>Esma AKSOY KHURAMİ</i>	
Bölüm 8	Stratejik Mekânsal Planlama Yaklaşımı	205
	<i>Ayşe Nur ALBAYRAK</i>	

KISIM 4
TOPLUMSAL VE BİLİMSEL DEĞİŞİMLERİN PLANLAMA
KURAMLARINA ETKİLERİ

Bölüm 9	Moderniteden Postmoderniteye Geçiş Ekseninde Planlama Yaklaşımları	233
	<i>Demet EROL</i>	
Bölüm 10	Günümüz Risk Toplumu İçin Planlama Yaklaşımı	257
	<i>Nur Sinem PARTİGÖÇ ŞÜYÜN</i>	
Bölüm 11	İletişimsel Rasyonalite, Katılım Olgusu ve Katılımlı Planlama	285
	<i>Tuğçe ŞANLI KATI</i>	
Bölüm 12	Sosyal Bilimlerde Paradigma Değişimi ve Planlama Kuramlarına Etkileri	309
	<i>Ashı ALTANLAR</i>	

YAZARLAR

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Nur ALBAYRAK

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Bölge
Planlama AD

Doç. Dr. Aşlı ALTANLAR

Amasya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi,
Şehircilik AD

Doç. Dr. Tuna BATUHAN

Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi, Kentleşme ve Çevre Sorunları AD

Dr. Öğr. Üyesi Bilge ÇAKIR

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Mimarlık
Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama AD

Doç. Dr. Demet EROL

Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve
Bölge Planlama AD

Doç. Dr. Tuğçe ŞANLI KATI

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Mimarlık
Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama AD

Doç. Dr. Esmâ AKSOY KHURAMİ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mimarlık
Fakültesi, Şehir Planlama AD

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim KAVAK

Amasya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Bölge Planlama AD

Prof. Dr. Neslihan KULÖZÜ

Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım
Fakültesi, Şehircilik AD

Doç. Dr. Nur Sinem PARTİGÖÇ ŞÜYÜN

Pamukkale Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım
Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama AD

Doç. Dr. Aysu UĞURLAR

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Mimarlık ve
Tasarım Fakültesi, Bölge Planlama AD

*Kitap bölümlerine ait her türlü yasal/akademik ile bilim, etik ve dil sorumluluk
bölüm yazarlarına aittir.*

Bölüm 1

KENT VE KENTSEL PLANLAMA KURAMLARINA GİRİŞ

Neslihan KULÖZÜ¹

1. Karmaşık Bir Olgu Olarak Kent

İnsanlığın yerleşik hayata geçişinden sonra ortaya çıkan kent; belirli bir nüfus yoğunlaşması ile birlikte toplumsal, ekonomik ve politik katmanların bir araya geldiği yerleşim alanıdır. Kent çok katmanlı doğası ile tarih boyunca görülen en karmaşık toplumsal örgütlenme biçimleri arasında yer almaktadır. Şehir ile eş anlamlı olarak kullanılan kent kavramının kökenleri MÖ 3000’li yıllarda yaşanan Kentsel Devrim’e dayanmaktadır (Childe, 1950; Benevolo, 1967; Kulözü, 2015). Kentsel Devrim’den itibaren, insanların üzerinde varlıklarını sürdürdükleri yerleşmeler temel olarak kent ya da köy olarak adlandırılmıştır (Keleş, 2013, s.101). Tarihsel süreç içerisinde kent olgusu köye ve köy ile karşıtlığına referansla tanımlanmaya başlamıştır. Ancak yerleşim sistemlerinde yaşanan hızlı kentleşme, yapılaşma ve kentsel gelişmenin kırsal alanlara doğru yayılması gibi değişimlerin etkisiyle günümüz dünyasında kent ile kır arasındaki karşıtlık anlamını kaybetmektedir (Tekeli, 2009a, s.311; Keleş, 2012, s.184; Tekeli, 2016). Bu nedenle ilgili literatürde kent-köy sürekliliği kavramının günden güne daha yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir.

İnsanlık tarihinde yaşanan toplumsal değişim süreçlerine paralel olarak anlamı genişleyen kent kavramının farklı kaynaklarda farklı boyutlarının öne çıkarılarak tanımlandığı görülmektedir. Encyclopaedia Britannica’ya (2026a) göre kent, “bir kasaba veya köyden daha büyük nüfusa veya daha büyük öneme sahip olan, nispeten kalıcı ve oldukça organize bir nüfus merkezi”dir. Bu tanım, kentin nüfus büyüklüğünün yanında işlevsel rolü ve örgütlenme düzeyi ile birlikte değerlendirildiğini göstermektedir. Aynı kaynakta ayrıca, yerleşim alanlarının kent olarak adlandırılmasında bölgeler veya uluslara göre farklılaşabilen yasal veya

¹ Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehircilik AD,
ORCID iD: 0000-0002-1945-2635

hâkim olması, postmodernist akımların, eleştirel gerçekçiliğin ve iletişimsel rasyonalitenin yaygınlaşması gibi gelişmeler sonucunda yeniden tanımlanmıştır (Bryson & Roering, 1987; Gedikli, 2012; Ersoy, 2012; Kulözü Uzunboy vd., 2020).

Buradan hareketle bu kitap, kentin kent ve planlama kuramları öncesi gelişimi, kent kuramları, kentsel planlama kuramları ile toplumsal ve bilimsel alanda yaşanan gelişmelerin planlama kuramları alanına etkilerini birlikte sunmaktadır. Bu yolla, Kent ve Kentsel Planlama Kuramları kitabı, yalnızca kuramların tarihsel gelişimini aktaran bir kaynak olmanın ötesine geçerek okuyucuya güncel ve bütüncül bir teorik çerçeve sağlamaktadır.

Kaynakça

- Albrechts, L. (2004). Strategic (spatial) planning re-examined. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 31(5), 743–758.
- Alexander, E. R. (2000). *Rationality revisited: planning paradigms in a post-postmodernist perspective*. *Journal of Planning Education and Research*, 19(3), 242–256.
- Allmendinger, P. (2001). *Planning in postmodern times*. Routledge.
- Allmendinger, P. (2017). *Planning theory* (3. baskı). Bloomsbury.
- Ataöv, A. (2007). Planlamada sosyal bilimcinin değişen rolü: Toplumdan biri olmak. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 24(1), 139–152.
- Beck, U. (2014). Risk toplumu: Başka bir modernliğe doğru (K. Özdoğan & B. Doğan, Çev.) (2. baskı). İthaki Yayınları.
- Benevolo, L. (1967). The origins of modern town planning (J. Landry, Çev.). The MIT Press.
- Bryson, J. M., & George, B. (2024). *Strategic planning for public and nonprofit organizations: A Guide to Strengthening and Sustaining Organizational Achievement* (6. baskı). Wiley.
- Bryson J.M. ve Roering W.D. (1987). *Applying private-sector strategic planning in the public sector*. *Journal of American Planning Association*, 53(1), 9–22.
- Campbell, S. (1996). Green cities, growing cities, just cities? *Journal of the American Planning Association*, 62(3), 296–312.
- Castells, M. (1977). *The urban question: A Marxist approach* (A. Sheridan, Çev.). Edward Arnold.
- Castells, M. (2010). Globalisation, networking, urbanisation: Reflections on the spatial dynamics of the information age. *Urban Studies*, 47(13), 2737–2745.
- Chadwick, G. (2013). *A systems view of planning: Towards a theory of the Urban And Regional Planning Process* (2. baskı). Elsevier.
- Childe, V. G. (1950). The Urban Revolution. *Town Planning Review*, 21 (1), 3–17.
- Davidoff, P. (1965). Advocacy and pluralism in planning. *Journal of the American Institute of Planners*, 31(4), 331–338.
- Davidoff, P., & Reiner, T. A. (1962). A choice theory of planning. *Journal of the American Institute of Planners*, 28(2), 103–115.
- Davoudi, S. (2012). The legacy of positivism and the emergence of interpretive tradition in spatial planning. *Regional Studies*, 46(4), 429–441.
- Encyclopaedia Britannica. (2026a). *City*. <https://www.britannica.com/topic/city>, Erişim tarihi: 9 Şubat 2026.
- Encyclopaedia Britannica. (2026b). *Planning*. <https://www.britannica.com/dictionary/planning>, Erişim tarihi: 22 Şubat 2026.
- Encyclopaedia Britannica. (2026c). *Urban planning*. <https://www.britannica.com/topic/urban-planning>, Erişim tarihi: 22 Şubat 2026.

- Eraydın, A. (2020). Planlamanın krizini aşmak: Planlama kuramları ve planlamanın kurumsallaşmasına yönelik öneriler. İçinde A. C. Yoloğlu, Z. S. Belge & N. Aydın (Eds.), KBAM 7. Sempozyumu *Bildiri Kitabı* (s.1-21). KBAM.
- Ersoy, M. (2012). Planlama kuramına giriş. İçinde M. Ersoy (Ed.), *Kentsel planlama kuramları* (s. 9-34). İmge Kitabevi Yayınları.
- Fainstein, S. S. (2010). *The just city*. Cornell University Press.
- Faludi, A. (1973). *Planning theory*. Pergamon Press.
- Flyvbjerg, B. (1998). *Rationality and power: Democracy in practice* (S. Sampson, Trans.). University of Chicago Press.
- Flyvbjerg, B. (2001). *Making social science matter* (S. Sampson, Trans.). Cambridge University Press.
- Forester, J. (1982). *Planning in the face of power*. *Journal of the American Planning Association*, 48(1), 67-80.
- Foucault, M. (1999). *Bilginin arkeolojisi* (V. Urhan, Çev.) (2. baskı). Birey Yayıncılık.
- Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972-1977* (C. Gordon, Ed.). Pantheon Books.
- Foucault, M. (1995). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Trans.). Vintage Books.
- Friedmann, J. (1959). The study and practice of planning. *International Social Science Journal*, 11(3), 327-339.
- Friedmann, J. (1987). *Planning in the public domain: from knowledge to action*. Princeton University Press.
- Gébert, J., Bajmócy, Z., Málovics, G., Juhász, J., & Méreiné Berki, B. (2023). The role of moral values in urban planning: Can the capability approach make a contribution? *Regional Science Policy & Practice*, 15(2), 357-370.
- Gedikli, B. (2012). Stratejik mekânsal planlama. In M. Ersoy (Ed.), *Kentsel Planlama Kuramları* (s. 237-290) (2. baskı). İmge Kitabevi Yayınları.
- Giddens, A. (2006). *Sociology* (5. baskı). Polity Press.
- Gottdiener, M. (1994). *The social production of urban space* (2. baskı). University of Texas Press.
- Güllüppınar, F. (2013). Kent kuramları. In F. Güneş (Ed.), *Kent Sosyolojisi* (s.50-78). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Habermas, J. (1984). *The theory of communicative action* (Vol. 1: *Reason and the rationalization of society*). Beacon Press.
- Hall, P. (2014). *Cities of tomorrow: An intellectual history of urban planning and design since 1880*. (4. baskı). Wiley-Blackwell.
- Hall, T. (2006). *Urban geography* (3. baskı). Routledge.
- Harvey, D. (1973). *Social justice and the city*. Johns Hopkins University Press.
- Harvey, D. (1985). *The urbanization of capital: Studies in the history and theory of capitalist urbanization*. Blackwell.
- Harvey, D. (2012). *Postmodernliğin durumu: Kültürel değişimin kökenleri* (6. baskı) (S. Savran, Çev.). Metis Yayınları.
- Healey, P. (1997). *Collaborative planning: Shaping places in fragmented Societies*. Macmillan Press.
- Healey, P. (2003). Collaborative planning in perspective. *Planning Theory*, 2(2), 101-123.
- Innes, J. E., & Booher, D. E. (2010). *Planning with complexity: An introduction to collaborative rationality for public policy*. Routledge.
- Jacobs, J. (1992). *The death and life of great American cities*. Vintage Books.
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim terimleri sözlüğü*. İmge Kitabevi Yayınları.
- Keleş, R. (2012). Kent. In M. Ersoy (Ed.), *Kentsel planlama ansiklopedik sözlük* (s. 183-184). Ninova Yayıncılık.
- Keleş, R. (2013). Kent planlaması kavramı. In R. Keleş (Ed.), *Kentleşme politikası* (s. 101-106) (13. baskı). İmge Kitabevi Yayınları.
- Keleş, R. (2016). *Şehirciliğin kuramsal temelleri*. İdeal Kent Yayınları.

- Kerlinger, F. N. (1986). *Foundations of behavioral research* (3. baskı). Holt, Rinehart & Winston.
- Koffka, K. (1935). *Principles of Gestalt psychology*. Harcourt Brace.
- Kulözü, N. (2011). Planlamaya katılım: Araç mı, amaç mı? A. Eraydın vd., (Eds.), KBAM Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar 2. Sempozyumu, *Planlamanın dünü, bugünü, yarını: Planlamada yeni söylem arayışları bildiri kitabı* içinde (s.159- 170). Matsa Basımevi.
- Kulözü, N. & Tekeli, İ. (2014). Socio-psychological factors affecting participatory planning processes at interactional level. *Megaron*, 2014 (9), 1-13.
- Kulözü, N. (2015). The place of natural environment issues in the curriculums of city and regional planning departments of Turkish universities. In M. Ayışığı, R. Efe, Ö. Düzbakar, & M. Arslan (Eds.), *Turkey at the beginning of the 21st century* (s. 438-455). St. Kliment Ohridski University Press.
- Kulözü Uzunboy, N. (2020). Modernite projesinin sosyo-mekânsal süreçleri. *The Journal of International Social Research*, 13(75), 452-460.
- Kulözü Uzunboy, N., Çetin, G. & Demiroğlu, O.C. (2020). Katılımlı yaklaşımla ortaya çıkarılan örtük bilginin kodlanmış bilgiden farkının ortaya konulması. *İdeal Kent*, 29 (11), 290-315.
- Kulözü, N., & Kocabaş, A. (2021). Aydınlanma ekseninde insan-çevre ilişkisinde yaşanan değişime odaklanılarak modernitenin çevresel sonuçlarının kentleşme ve planlama ile birlikte irdelenmesi. *Sürdürülebilir Çevre Dergisi*, 1(2), 13-24.
- Lefebvre, H. (2014). Mekânın üretimi (İ. Ergüden, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Lindblom, C. E. (1959). The science of muddling through. *Public Administration Review*, 19(2), 79-88.
- Massey, D. (1994). *Space, place and gender*. Polity Press.
- Merton, R. K. (1968). *Social theory and social structure*. The Free Press.
- Minca, C. (2008). Postmodern geographies (1989): Edward Soja. İçinde P. Hubbard, R. Kitchin, & G. Valentine (Eds.), *Key texts in human geography* (ss. 135-143). Sage.
- Mumford, L. (2013). Tarih boyunca kent: Kökenleri, geçirdiği değişimler ve geleceği (çev. G. Koca ve T. Tosun) (2. Baskı). Ayrıntı Yayınları.
- Outhwaite, W. (2006). *The Blackwell dictionary of modern social thought* (2.baskı). Blackwell Publishing.
- Öncül, M.S. (2022). Planlama ve Kontrol. In M.A.Y. Saraç (Ed.), Sosyal bilimler ansiklopedisi. TÜ-BİTAK Bilim Yayınları. https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/uploads/pdf/SBA_K%C3%BCnyey.pdf, Erişim tarihi: 22 Şubat 2026.
- Park, R. E., Burgess, E. W., & McKenzie, R. D. (1925). *The city*. The University of Chicago Press. https://books.google.com.tr/books/about/The_City.html?id=VjJGyhdMA_sC&redir_esc=y, Erişim tarihi: 4 Temmuz 2026.
- Parsons, T. (1967). *Sociological theory and modern society*. Free Press.
- Pinson, G. (2007). Urban and regional planning. In M. Bevir (Ed.), *Encyclopedia of Governance* (Vol. 2, pp. 1005-1007), Sage.
- Serter, G. (2013). Şikago okulu kent kuramı: Kentsel ekolojik kuram. *planlama*, 23(2), 67-76.
- Simmel, G. (2002). The metropolis and mental life. In G. Bridge & S. Watson (Eds.), *The Blackwell city reader* (pp. 11-19). Blackwell Publishing.
- Soja, E. W. (1989). *Postmodern geographies: The reassertion of space in critical social theory*. Verso.
- Taylor, N. (1998). *Urban Planning Theory since 1945*. SAGE Publications.
- Tekeli, İ. (2001a). Geç aydınlanan bir ülkede erken aydınlananların ikilemi ve popülizm. In İ. Tekeli (Ed.), *Modernite aşılırken kent planlaması* (s. 35-44). İmge Kitabevi Yayınları.
- Tekeli, İ. (2001b). *Bir modernite projesi olarak Türkiye'de kent planlaması*. In İ. Tekeli (Ed.), *Modernite Aşılırken Kent Planlaması* (s. 9-34). İmge Kitabevi Yayınları.
- Tekeli, İ. (2002). Türkiye kent planlamasının yeniden kurumsallaşmasını düzenlerken düşünmesi gerekenler üzerine. *Planlama*, 2002/1, s.4-11.
- Tekeli, İ. (2005). *Kent sosyal bir üründür, bir tasarımcının ürünü değil*. Yeni Mimar, 25, 10-11.

- Tekeli, İ. (2009a). Bir demokrasi projesi olarak kent planlama. İçinde İ. Tekeli (Ed.), *Akılcı kapsamlı planlamadan bir demokrasi projesi olarak planlamaya* (ss. 311–327). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2009b). Küreselleşen ve moderniteyi aşan dünya artık temsili demokrasiyle yetinmiyor. İçinde İ. Tekeli (Ed.), *Akılcı Planlamadan, Bir Demokrasi Projesi Olarak Planlamaya* (ss.233-245). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2010). Mekâna ve zamana eşdeğerde önem veren bir sosyal bilimin gerekliliği üzerine. İçinde İ. Tekeli (Ed.), *Mekânsal ve Toplumsal Olanın Bilgi Bilimi Yazıları* (s.71-94). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2011). Kentleşmenin tanımı ve kentleşmeye ilişkin kavramlar. İçinde İ. Tekeli (Ed.), *Kent, kentli hakları, kentleşme ve kentsel dönüşüm* (s.16-26). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2016). *Yerleşmeler için temsil sorunları ve strateji önerileri*. İdealKent Yayınları.
- The Britannica Dictionary. (2026). Plan. <https://www.britannica.com/dictionary/plan>. (Erişim tarihi: 14 Mart 2026).
- United Nations. (2025). World urbanization prospects 2025: Summary and results. United Nations.
- Upton, R. (2002). Planning praxis: Ethics, values and theory. *Town Planning Review*, 73(3), 253–269.
- Weber, M. (1958). *The city* (D. Martindale & G. Neuwirth, Çev.). The Free Press.
- Wirth, L. (1938). Urbanism as a way of life. *American Journal of Sociology*, 44(1), 1–24.

Bölüm 2

PLANLAMA KURAMLARI ÖNCESİ DÖNEMDE KENTLER VE KENT PLANLAMA ANLAYIŞLARI

İbrahim KAVAK¹

1. Giriş

Kentler, insanlık tarihinin en karmaşık sosyal, ekonomik ve mekânsal organizasyon biçimleridir. Tarihsel süreçte kentler, nüfus yoğunluğu ve karmaşık işlevleriyle birlikte planlama gereksinimi artan yapılar hâline gelmiştir. Sanayi Devrimi öncesinde kent planlama, savunma, dini hiyerarşiler, toplumsal kontrol ve yerel pratiklere dayalıyken, 18. yüzyıl sonlarında başlayan endüstrileşme, kentlerin ölçeğini, işlevini ve planlama yöntemlerini kökten değiştirmiştir. Bu bölümde “Kuram öncesi dönem” kentlerin mekânsal düzenlenmesine ilişkin uygulama, bilgi ve tasarım yaklaşımlarının bulunmasına karşın, kent planlamanın modern anlamda bağımsız bir disiplin olarak kurumsallaşmadığı ve planlama süreçlerini açıklayan sistematik, genel-geçer ve bütüncül kuramsal çerçevelerin henüz ortaya çıkmadığı tarihsel dönemi ifade etmektedir. Bu dönemde kentsel mekân; siyasal iktidar, dini inançlar, savunma gereksinimleri, ekonomik faaliyetler, toplumsal örgütlenme, kültürel değerler ve doğal çevre koşulları doğrultusunda biçimlenmiş; planlama ise çoğunlukla bu dinamiklere bağlı pratikler, geleneksel bilgiler, tasarım ilkeleri ve yönetsel kararlar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda “kuram öncesi” ifadesi, kentlerin plansız veya düzensiz olduğu bir dönemi değil, planlama pratiğinin sistematik bir kuramsal bilgi alanına dönüşmesinden önceki tarihsel birikimi tanımlamaktadır.

Bu bölüm, planlama kuramları öncesi dönemde kent planlama anlayışlarını kronolojik, teorik ve karşılaştırmalı bir perspektifle ele alarak, erken dönem kent planlamanın temel özelliklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda bölümde şu sorulara yanıt aranmaktadır: Planlama kuramları öncesi dönemde kent planlama anlayışlarının temel özellikleri nelerdir? Bu anlayışlar

¹ Dr. Öğr. Üyesi Amasya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Bölge Planlama AD, ibrahimkavak@amasya.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-4620-3642

Kaynakça

- Ackerman, J. S. (1991). *Distance points: Essays in theory and Renaissance art and architecture*. MIT Press.
- Aldred, C. (1988). *Akhenaten: King of Egypt*. Thames & Hudson.
- Altunbeğ Turgut, C. (2019). Roma Dönemi Şehircilik Anlayışı. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, 17(26), 273-302. <https://doi.org/10.17518/canakkalearastirmalari.585372>
- Baykara, A. B. (2024). *The amphitheatre of Pergamon: Cultural identity and urban physiognomy* [Doctoral dissertation, Middle East Technical University].
- Benevolo, L. (1980). *The History of the City*. MIT Press.
- Blockmans, W. (2011). Urbanisation in the European Middle Ages: Phases of openness and occlusion. L. Lucassen & W. Willems (Ed.), *Living in the city: Urban institutions in the Low Countries, 1200–2010* içinde (s. 16–27). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203137253-5>
- Bozpinar, C. (2022). Orta Çağ Avrupası'nda Şehirlerin Doğuşu Meselesi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 1-26. <https://doi.org/10.53443/anadoluibfd.1020147>
- Burger, R. L., & Salazar, L. C. (Eds.). (2004). *Machu Picchu: Unveiling the mystery of the Incas*. Yale University Press.
- Burnham, D. H., & Bennett, E. H. (1909). *Plan of Chicago*. Commercial Club of Chicago.
- Caro-Serrano, D. (2025). Recuperar la ciudad lineal: La transición y una nueva conciencia urbana social (1960–1980). *Ciudad y Territorio Estudios Territoriales*, 57(226), 912–939. <https://doi.org/10.37230/CyTET.2025.226.18>
- Clark, P. (2009). *Urban Trends 400-1500*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780199562732.003.0002>
- Colivicchi, F. (2015). The Mundus of Caere and Early Etruscan Urbanization. A. Kemezis (Ed.), *Urban Dreams and Realities in Antiquity: Remains and Representations of the Ancient City* içinde (Mnemosyne Supplements, Vol. 375, s. 46–68). Brill. https://doi.org/10.1163/9789004283893_004
- Connah, G. (1987). *African Civilizations: An Archaeological Perspective*. Cambridge University Press.
- De Caprariis, F. (2022). Public buildings and urban landscape: A view from the riverfront. M. Balbo & F. Santangelo (Eds.), *A community in transition: Rome between Hannibal and the Gracchi* içinde (s. 118-145). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780197655245.003.0005>
- Duman Yüksel, Ü. (2012). Antikçağdan günümüze kent ütopyaları. *İdealkent*, 3(5), 8-37. <https://izlik.org/JA29WA96NG>
- Dobbins, J. J. (1994). Problems of chronology, decoration, and urban design in the Forum at Pompeii. *American Journal of Archaeology*, 98(4), 629–694. <https://doi.org/10.2307/506550>
- Erol, İ., & Özcan, U. (2021). Examination of the modernist city-nature relationship as a strategy for determining social behaviors: Similarities and differences. *International Journal of Social and Humanities Sciences*, 5(3), 209-226. <https://izlik.org/JA37SF94TH>
- Foucault, M. (1975). *Discipline and punish: The birth of the prison*. Pantheon Books.
- Garlake, P. S. (1973). *Great Zimbabwe*. Thames & Hudson.
- Genç, Ö. (2010). Kara ölüm: 1348 veba salgını ve Ortaçağ Avrupası'na etkileri. *Tarih okulu dergisi*, 2011(X). <https://izlik.org/JA24SE35CN>
- Gülen Ünal, S., & Erol, D. (2020). Sürdürülebilir mahalle planlamasının değişimi, planlamada yeni eğilim “ekoyer” yaklaşımı ve Türkiye’de uygulanabilirliği. *Planlama*, 30(1), 15-35. <https://doi.org/10.14744/planlama.2019.27676>
- Gündoğdu, H. M., & Özkök, M. K. (2017). Antik kentlerde fonksiyonel yapılanma özellikleri ile mekânın biçimlenme özellikleri arasındaki ilişki: Pompeii kenti örneği. *Art-Sanat*, 8, 51-72. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuarts/issue/47866/603964>
- Hall, P. (2014). *Cities of Tomorrow: An Intellectual History of Urban Planning and Design since 1880*. Wiley-Blackwell.
- Hodder, I. (2006). *The Leopard's Tale: Revealing the Mysteries of Çatalhöyük*. Thames & Hudson.
- Hodges, R. (1982). *Dark age economics: The origins of towns and trade A.D. 600-1000*. Duckworth.

- Hourani, A. (1991). *A History of the Arab Peoples*. Harvard University Press.
- Işıklı, S. (2021). Antik dönemde kent ve doğa etkileşimi: Priene Antik Kenti örneği. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(18), 35-47. <https://izlik.org/JA44ED59SY>
- Jacobs, J. (1961). *The death and life of great American cities*. New York: Random House.
- Kaya, E. (2023). Bir ideal kent modeli olarak 20 yy. kent ütopyası özellikleri ile geleceğin kentlerini hayal etme. *Peyzaj*, 5(2), 95-112. <https://doi.org/10.53784/peyzaj.1391072>
- Kemp, B. J. (2006). *Ancient Egypt: Anatomy of a civilization*. Routledge.
- Kennedy, H. (2007). *The great Arab conquests: How the spread of Islam changed the world we live in*. Da Capo Press.
- Kostof, S. (1991). *The city shaped: Urban patterns and meanings through history*. Bulfinch Press.
- Kuban, D. (1995). *Türk ve İslam sanatı üzerine denemeler*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Kulözü, N. (2015). The place of issues on natural environment in the curriculums of city and regional planning departments of Turkish universities. R. Efe, M. Ayışığı, Ö. Düzbakar, & M. Arslan (Eds.), *Turkey at the beginning of the 21st century: Past and present içinde* (s. 438-455). St. Kliment Ohridski University Press.
- Kulözü, N. & Açmaz, M. (2006). Transformation of house-typology in the ancient priene city. S. Andolsun, A. Temizsoy ve M. Uçar (Ed.), *1st international CIB endorsed METU postgraduate conference proceedings içinde* (s. 643-653). Ankara: METU
- Kulözü Uzunboy, N. (2020). Modernite Projesinin Sosyo-Mekânsal Süreçlerinin Temsili İçin Bir Öneri: Mekânın İlişkisel Temsili. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(75), 452-460.
- Kulözü Uzunboy, N., & Kocabaş, A. (2021). Aydınlanma Ekseninde İnsan-Çevre İlişkisinde Yaşanan Değişime Odaklanılarak Modernitenin Çevresel Sonuçlarının Kentleşme ve Planlama ile Birlikte İrdelenmesi. *Sürdürülebilir Çevre Dergisi*, 1(2), 13-24.
- Le Corbusier. (1933). *The radiant city: Elements of a doctrine of urbanism to be used as the basis of our machine-age civilization*. Faber and Faber.
- Le Corbusier. (1943). *Charte d'Athènes*. Paris: Plon.
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Blackwell.
- Lehner, M. (1997). *The Complete Pyramids*. Thames & Hudson.
- Loewe, M. (2006). *The government of the Qin and Han empires: 221 BCE-220 CE*. Hackett Publishing.
- Memiş, E. (2024). "Antik Çağ" ne demek? *Near East Historical Review*, 14(1), 1-22. <http://dx.doi.org/10.29228/nehreview.75441>
- Monclús, J. & Díez Medina, C. (2018). Garden cities and garden suburbs (1898-1930). C. Díez Medina ve J. Monclús (Ed.), *Urban visions: From planning culture to landscape urbanism içinde* (s. 13-22). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-59047-9_2.
- Morris, A. E. J. (1994). *History of urban form: Before the industrial revolutions*. Longman.
- Mumford, L. (1961). *The City in History*. Harcourt.
- Muñiz, J. (2000). La tipología urbanística alejandrina en la ciudad helenística. *Espacio, Tiempo y Forma. Serie II, Historia Antigua*, 13. <https://doi.org/10.5944/ETFI.13.2000.4373>
- Nevett, L. C. (2023). *Ancient Greek Housing*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9780511979262>
- Nicholas, D. (1997). *The later medieval city, 1300-1500*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315846774>
- Niewöhner, P. (Ed.). (2016). *Miletos/Balat: Urbanism and monuments from the Archaic to Ottoman periods: A guide book*. Ege Yayınları.
- Özdoğan, M., & Başgelen, N. (Ed.). (2007). *Türkiye'de Neolitik Dönem 1: Anadolu'da uygarlığın doğuşu ve Avrupa'ya yayılımı: Yeni kazılar, yeni bulgular*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Özgüç, T. (1988). *İnandıktepe: Eski Hitit çağında önemli bir kült merkezi*. Türk Tarih Kurumu.
- Rao, S. R. (1965). Shipping and maritime trade of the Indus people. *Expedition*, 7(3), 30-37.
- Paga, J. (2021). *Building democracy in late archaic Athens*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190083571.001.0001>

- Paszowska-Kaczmarek, N. E. (2021). The Line – The Saudi-Arabian linear city concept as the prototype of future cities. *Architecturae et Artibus*, 13(2), 33–46. <https://doi.org/10.24427/aea-2021-vol13-no2-03>
- Peterson, J. A. (1976). The City Beautiful Movement: Forgotten origins and lost meanings. *Journal of Urban History*, 2(4), 415–434. <https://doi.org/10.1177/009614427600200402>
- Pirenne, H. (1925). *Medieval cities: Their origins and the revival of trade*. Princeton University Press.
- Pirenne, H. (1939). *Mohammed and Charlemagne*. Princeton University Press.
- Postgate, J. N. (1992). *Early Mesopotamia: Society and economy at the dawn of history*. Routledge.
- Rykwert, J. (1976). *The idea of a town: The anthropology of urban form in Rome, Italy, and the ancient world*. Princeton University Press.
- Scott, M. (1969). *American city planning since 1890: A history commemorating the fiftieth anniversary of the American Institute of Planners*. University of California Press.
- Scullard, H. H. (1967). *The Etruscan cities and Rome*. Thames & Hudson.
- Sevin, V. (2001). *Anadolu'nun tarihi coğrafyası*. Türk Tarih Kurumu.
- Shady, R. (2004). *Caral-Supe: The oldest civilization in the Americas*. Proyecto Especial Arqueológico Caral.
- Soria y Mata, A. (10 Nisan 1882). La Ciudad Lineal. *El Progreso*.
- Steinhardt, N. S. (1999). *Chinese imperial city planning*. University of Hawaii Press.
- Tandoğan, O., & Özdamar, E. G. (2022). Kentsel tarımın tarihsel süreç içinde değişimi. *İdealkent*, 13(35), 221–251. <https://doi.org/10.31198/idealkent.952387>
- Taş, S., & Günay, E. (2015). Antik Çağ toplumlarının özellikleri, geleneksel statüleri ve iktisadi yapıyı belirleyen kurumları. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 141–166. <https://izlik.org/JA97JT97WT>
- Tekeli, İ. (1994). *The development of the Istanbul metropolitan area: Urban administration and planning*. İletişim Yayınları.
- Tekeli, İ. (1999). Bursa'nın tarihinde üç ayrı dönüşüm dönemi. *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yıldönümünde Bursa ve Yöresi XI. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi Bildirileri içinde* (s. 7–30). TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi
- Tekeli, İ. (2009). *Modernizm, modernite ve Türkiye'nin kent planlama tarihi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2011). *Türkiye'nin kent planlama ve kent araştırmaları tarihi yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tuzlu Erol, Y. (2025). Kent düş(ünür)leri: Wright, Howard ve Le Corbusier'nin kent modelleri üzerine kavramsal bir analiz. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 15(4), 1567–1584. <https://doi.org/10.7456/tojdac.1754856>
- Van De Mieroop, M. (1997). *The ancient Mesopotamian city*. Clarendon Press.
- Wheatley, P. (1971). *The pivot of the four quarters: A preliminary enquiry into the origins and character of the ancient Chinese city*. Aldine Publishing.
- Wheeler, M. (1968). *The Indus civilization*. Cambridge University Press.
- Wickham, C. (2005). *Framing the early Middle Ages: Europe and the Mediterranean, 400–800*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199264490.001.0001>
- Wiley, G. R. (1966). *An introduction to American archaeology: Vol. 1. North and Middle America*. Prentice-Hall.
- Wilson, W. H. (1989). *The City Beautiful Movement*. Johns Hopkins University Press.
- Wiryomartono, B. (2020). Lesson learned from the ancient Greek polis. B. Wiryomartono (Ed.), *Livability and sustainability of urbanism: An interdisciplinary study on history and theory of urban settlement içinde* (s. 55–80). Palgrave Macmillan Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-13-8972-6_3
- Wright, G. (1991). *The politics of design in French colonial urbanism*. University of Chicago Press.
- Yegül, F. K. & Favro, D. (2019). Urban design and architecture in Rome and Italy during the Republic and the Early Empire. *Roman Architecture and Urbanism: From the Origins to Late Antiquity içinde* (s. 4–80). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9780511979743.002>

Bölüm 3

KENT SOSYOLOJİSİNİN KLASİK KURAMLARI VE CHICAGO OKULU

Tuna BATUHAN¹

1. Giriş

Kent, modern toplumsal dönüşümün ekonomik, siyasal, kurumsal ve gündelik boyutlarının yoğun biçimde gözlenebildiği temel analitik alanlardan biridir. Sanayileşme, teknolojik değişim, kapitalist üretim ilişkilerinin yaygınlaşması ve hızlanan nüfus hareketleri, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kentleri yalnızca üretim ve değişim faaliyetlerinin yoğunlaştığı yerleşmeler olmaktan çıkarmış; toplumsal ilişkilerin, sınıfsal karşıtlıkların, kurumsal yapıların, kültürel farklılaşmanın ve bireysel deneyimlerin yeniden biçimlendiği karmaşık toplumsal oluşumlara dönüştürmüştür. Bu nedenle kent, modern sosyolojinin kuruluşundan itibaren kimi zaman doğrudan, kimi zaman ise daha geniş modernleşme çözümlemelerinin bir bağlamı olarak merkezi önem taşımıştır.

Klasik sosyolojinin başlıca temsilcileri kent üzerine aynı yoğunlukta ve aynı kavramsal düzeyde çalışmamıştır. Durkheim'ın temel sorusu toplumsal farklılaşma koşullarında bütünleşmenin nasıl sürdürülebileceği; Marx ve Engels'in temel sorusu kapitalist üretim ilişkileri ile sınıfsal eşitsizliğin nasıl yeniden üretildiği; Weber'in temel sorusu modern ekonomik ve siyasal düzenin hangi hukuki ve kurumsal biçimler üzerinden geliştiği; Simmel'in temel sorusu ise modern metropol yaşamın bireyin zihinsel dünyasını ve toplumsal ilişkilerini nasıl dönüştürdüğüdür. Bu yaklaşımlar, kente ilişkin tek ve bütünlüklü bir klasik teori oluşturmamakla birlikte, daha sonraki kent sosyolojisinin toplumsal bütünleşme, sınıf, kurum, rasyonelleşme, bireyselleşme ve sosyal mesafe gibi temel sorularını biçimlendiren kavramsal bir repertuvar sağlamıştır.

20. yüzyılın başında Chicago Okulu bu kavramsal sorulara belirgin bir yöntemsel boyut kazandırmıştır. Robert E. Park, Ernest W. Burgess, Roderick D. McKenzie

¹ Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kentleşme ve Çevre Sorunları AD, tuna.batuhan@atauni.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-7662-3405

çevre ile toplumsal yapının birlikte ve ampirik olarak araştırılması gerektiğini göstermesinde yatmaktadır.

Planlama teorisinin sonraki gelişimi de bu bağımsızlığı doğrulamaktadır. 20. yüzyıl ortasında uzmanlık, hesaplanabilirlik ve sistematik karar verme üzerine kurulan teknik-rasyonel planlama anlayışları zamanla planlamanın değerlerden ve güç ilişkilerinden bağımsız olmadığı yönündeki eleştirilerle karşılaşmıştır (Taylor, 1998). Davidoff'un (1965) savunucu planlaması çoğul çıkarların ve temsil edilmeyen grupların süreçte görünür olmasını savunurken, Healey'nin (1997) işbirlikçi planlama yaklaşımı parçalı ve çok aktörlü toplumlarda iletişim, kurumsal kapasite ve ortak eylem sorunlarına odaklanmıştır. Bu dönüşüm klasik sosyolojinin doğrudan sonucu değildir; planlama disiplininin kendi içindeki kuramsal ve politik tartışmaların ürünüdür.

Günümüz kentleri küreselleşme, ulusötesi göç, iklim krizi, dijitalleşme, konut finansallaşması ve derinleşen sosyo-mekânsal eşitsizlikler gibi klasik teorilerin ortaya çıktığı dönemden önemli ölçüde farklı sorunlarla karşı karşıyadır. Bu dönüşümleri açıklamak için klasik kuramların veya Chicago Okulu'nun tek başına yeterli olmadığı açıktır. Bununla birlikte dayanışma, sınıf, rasyonelleşme, toplumsal mesafe ve mekânsal farklılaşma gibi kavramlar hâlen güçlü analitik başlangıç noktaları sunmaktadır; konut finansallaşması gibi yeni süreçler de bu mirasın çağdaş politik ekonomi içinde nasıl yeniden kurulabileceğini göstermektedir (Aalbers, 2016).

Sonuç olarak klasik sosyolojik düşünce ve Chicago Okulu'nun kalıcı mirası, modern kentin tek bir kuramla açıklanabileceği düşüncesinde değil; kenti toplumsal bütünleşme, ekonomik yapı, güç, kurum, mekân ve gündelik deneyimin kesiştiği çok katmanlı bir toplumsal oluşum olarak araştırmaya imkân veren kavramsal ve yöntemsel araçlar geliştirmiş olmalarında yatmaktadır. Planlama açısından da bu miras belirli bir kent formunu veya müdahale modelini meşrulaştırmakta değil, mekânsal kararların her zaman toplumsal ilişkiler, eşitsizlikler, kurumlar ve gündelik yaşam üzerinde sonuçlar ürettiğini görünür kılmaktadır.

Kaynakça

- Aalbers, M. B. (2016). *The financialization of housing: A political economy approach*. Routledge.
- Abbott, A. (2020). The Chicago School and city planning. *Civic Sociology*, 1(1), Article 14106. <https://doi.org/10.1525/001c.14106>
- Allen, J. (2000). On Georg Simmel: Proximity, distance and movement. In M. Crang & N. Thrift (Eds.), *Thinking space* (pp. 54–70). Routledge.
- Bulmer, M. (1984). *The Chicago School of Sociology: Institutionalization, diversity, and the rise of sociological research*. University of Chicago Press.

- Burgess, E. W. (1925). The growth of the city: An introduction to a research project. In R. E. Park, E. W. Burgess, & R. D. McKenzie, *The city* (pp. 47–62). University of Chicago Press.
- Davidoff, P. (1965). Advocacy and pluralism in planning. *Journal of the American Institute of Planners*, 31(4), 331–338. <https://doi.org/10.1080/01944366508978187>
- Durkheim, E. (1984). *The division of labour in society* (W. D. Halls, Trans.). Macmillan. (Orijinal eser 1893'te yayımlanmıştır)
- Durkheim, E. (1997). *Suicide: A study in sociology* (J. A. Spaulding & G. Simpson, Trans.). Free Press. (Orijinal eser 1897'de yayımlanmıştır)
- Engels, F. (1969). *The condition of the working class in England*. Panther. (Orijinal eser 1845'te yayımlanmıştır)
- Engels, F. (1970). *The housing question*. Progress Publishers. (Orijinal eser 1872'de yayımlanmıştır)
- Fischer, C. S. (1972). "Urbanism as a way of life": A review and an agenda. *Sociological Methods & Research*, 1(2), 187–242. <https://doi.org/10.1177/004912417200100203>
- Fischer, C. S. (1975). Toward a subcultural theory of urbanism. *American Journal of Sociology*, 80(6), 1319–1341. <https://doi.org/10.1086/225993>
- Gehl, J. (2011). *Life between buildings: Using public space*. Island Press.
- Hall, P. (2014). *Cities of tomorrow: An intellectual history of urban planning and design since 1880* (4th ed.). Wiley-Blackwell.
- Harvey, D. (1973). *Social justice and the city*. Edward Arnold.
- Healey, P. (1997). *Collaborative planning: Shaping places in fragmented societies*. Macmillan.
- Jacobs, J. (1961). *The death and life of great American cities*. Random House.
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space* (D. Nicholson-Smith, Trans.). Blackwell. (Orijinal eser 1974'te yayımlanmıştır)
- Marx, K., & Engels, F. (2013). *Alman İdeolojisi* (T. Ok & O. Geridönmez, Çev.). Evrensel Basım Yayın. (Orijinal eser 1932'de yayımlanmıştır)
- Massey, D. (1994). *Space, place and gender*. Polity Press.
- McKenzie, R. D. (1924). The ecological approach to the study of the human community. *American Journal of Sociology*, 30(3), 287–301. <https://doi.org/10.1086/213698>
- McKenzie, R. D. (1933). *The metropolitan community*. McGraw-Hill.
- McKenzie, R. D. (1968). The ecology of institutions. In A. H. Hawley (Ed.), *Roderick D. McKenzie on human ecology: Selected writings* (pp. 102–117). University of Chicago Press. (Orijinal eser 1936'da yayımlanmıştır)
- Park, R. E. (1915). The city: Suggestions for the investigation of human behavior in the city environment. *American Journal of Sociology*, 20(5), 577–612. <https://doi.org/10.1086/212433>
- Park, R. E. (1936). Human ecology. *American Journal of Sociology*, 42(1), 1–15. <https://doi.org/10.1086/217327>
- Park, R. E., Burgess, E. W., & McKenzie, R. D. (1925). *The city*. University of Chicago Press.
- Paugam, S. (2021). Solidarity and attachment in Durkheim's sociological thought. In H. Joas & A. Pettenkofer (Eds.), *The Oxford handbook of Émile Durkheim* (pp. 39–56). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190679354.013.3>
- Robinson, J. (2006). *Ordinary cities: Between modernity and development*. Routledge.
- Rossi, M. R. (2023). Ideology and city planning: Marx and Engels's reconciliation of town and country. *Rethinking Marxism*, 35(2), 225–244. <https://doi.org/10.1080/08935696.2023.2183692>
- Schwartz, N. L. (1985). Communitarian citizenship: Marx and Weber on the city. *Polity*, 17(3), 530–548. <https://doi.org/10.2307/3234657>
- Simmel, G. (1950). The stranger. In K. H. Wolff (Ed. & Trans.), *The sociology of Georg Simmel* (pp. 402–408). Free Press. (Orijinal eser 1908'de yayımlanmıştır)
- Simmel, G. (1971). The metropolis and mental life. In D. N. Levine (Ed.), *On individuality and social forms* (pp. 324–339). University of Chicago Press. (Orijinal eser 1903'te yayımlanmıştır)
- Simmel, G. (2004). *The philosophy of money* (D. Frisby, Ed.; T. Bottomore & D. Frisby, Trans.; 3rd enl. ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203481134> (Orijinal eser 1900'de yayımlanmıştır)

- Taylor, N. (1998). *Urban planning theory since 1945*. SAGE.
- Tönnies, F. (2001). *Community and civil society* (J. Harris, Ed.; M. Hollis, Trans.). Cambridge University Press. (Orijinal eser 1887'de yayımlanmıştır)
- Uitermark, J. (2026). Parsing the Chicago School legacy: Towards a critical human ecology. *Dialogues in Urban Research*, 4(1), 10–31. <https://doi.org/10.1177/27541258251361085>
- Weber, M. (1949). *The methodology of the social sciences* (E. A. Shils & H. A. Finch, Eds. & Trans.). Free Press.
- Weber, M. (1958). *The city* (D. Martindale & G. Neuwirth, Eds. & Trans.). Free Press. (Orijinal eser 1921'de yayımlanmıştır)
- Weber, M. (1978). *Economy and society: An outline of interpretive sociology* (G. Roth & C. Wittich, Eds.). University of California Press. (Orijinal eser 1922'de yayımlanmıştır)
- Wirth, L. (1938). Urbanism as a way of life. *American Journal of Sociology*, 44(1), 1–24. <https://doi.org/10.1086/217913>
- Wirth, L. (1945). Human ecology. *American Journal of Sociology*, 50(6), 483–488. <https://doi.org/10.1086/219688>

Bölüm 4

MARKSİST VE ELEŞTİREL KENT KURAMLARI: HENRİ LEFEBVRE, MANUEL CASTELLS VE DAVID HARVEY

Tuna BATUHAN¹

1. Giriş

Kentleşmeyi yalnızca nüfusun belirli alanlarda yoğunlaşması ya da fiziksel mekânın genişlemesi üzerinden açıklamak yetersizdir. Kent, ekonomik yapıların, toplumsal güç ilişkilerinin ve siyasal müdahalelerin kesiştiği tarihsel bir toplumsal formdur. Üretim ilişkileri mekânda örgütlenir, toplumsal eşitsizlikler belirli coğrafyalarda görünür hâle gelir ve farklı aktörlerin kent üzerindeki talepleri aynı mekânsal düzen içinde karşı karşıya gelir. Bu nedenle kentleşme, fiziksel biçimlenmenin ötesinde, mekânın hangi toplumsal ilişkiler içinde üretildiği ve dönüştürüldüğü sorusuyla birlikte ele alınmalıdır.

Marksist kent düşüncesinin çıkış noktası da tam olarak budur. Kapitalist üretim ilişkileri, sermaye birikimi, sınıfsal eşitsizlik ve toplumsal yeniden üretim süreçleri, kentsel mekânın oluşumundan bağımsız değildir. Mekân burada ekonomik ve toplumsal süreçlerin gerçekleştiği nötr bir yüzey olarak değil, söz konusu ilişkilerin üretildiği ve yeniden üretildiği toplumsal bir süreç olarak kavranır (Soja & Hadjimichalis, 1979). Kentleşme de bu nedenle kapitalist gelişmenin yalnızca mekânsal sonucu değildir, kapitalist toplumsal ilişkilerin oluşumuna ve dönüşümüne etkin biçimde katılır. Böyle bir okuma, kent çalışmalarını teknik ve biçimsel açıklamaların ötesine taşıyarak mülkiyet, iktidar, devlet müdahalesi, eşitsizlik ve toplumsal mücadele gibi sorunları analizin merkezine yerleştirir.

Henri Lefebvre, Manuel Castells ve David Harvey bu eleştirel düşünce geleneği içinde aynı sorulara yönelen, fakat aynı cevapları vermeyen üç temel teorisyendir. Lefebvre, mekânın toplumsal üretimini ve gündelik yaşamı merkeze alarak kapitalist modernitenin mekânı nasıl soyutlaştırdığını, metalaştırdığını ve

¹ Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kentleşme ve Çevre Sorunları AD, tuna.batuhan@atauni.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-7662-3405

dağılımını, sermaye birikimini, güç ilişkilerini ve demokratik karar alma süreçlerini aynı tartışma alanına taşıyabilmesindedir. Böyle bakıldığında planlama yalnızca yapıyı çevrenin fiziksel biçimlendirilmesi olmaktan çıkar, toplumsal ihtiyaçların, ekonomik değerlerin, mekânsal hakların ve farklı kentsel gelecek tahayyüllerinin karşılaştığı kurumsal ve siyasal bir alan olarak görünür hâle gelir.

Kaynakça

- Brenner, N. (2000). The urban question: Reflections on Henri Lefebvre, urban theory and the politics of scale. *International Journal of Urban and Regional Research*, 24(2), 361–378. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.00234>
- Brenner, N. (2009). What is critical urban theory? *City*, 13(2–3), 198–207. <https://doi.org/10.1080/13604810902996466>
- Castells, M. (1975). Advanced capitalism, collective consumption, and urban contradictions: New sources of inequality and new models for change. In L. N. Lindberg, R. Alford, C. Crouch, & C. Offe (Eds.), *Stress and contradiction in modern capitalism: Public policy and the theory of the state* (pp. 175–197). Lexington Books.
- Castells, M. (1976a). Is there an urban sociology? In C. G. Pickvance (Ed.), *Urban sociology: Critical essays* (pp. 33–59). Tavistock Publications.
- Castells, M. (1976b). Theoretical propositions for an experimental study of urban social movements. In C. G. Pickvance (Ed.), *Urban sociology: Critical essays* (pp. 147–173). Tavistock Publications.
- Castells, M. (1977). *The urban question: A Marxist approach* (A. Sheridan, Trans.). Edward Arnold. (Orijinal eser 1972’de yayımlanmıştır)
- Castells, M. (1996). *The rise of the network society*. Blackwell.
- Elden, S. (2004). *Understanding Henri Lefebvre: Theory and the possible*. Continuum.
- Fainstein, S. S. (2010). *The just city*. Cornell University Press.
- Flyvbjerg, B. (1998). *Rationality and power: Democracy in practice*. University of Chicago Press.
- Friedmann, J. (1987). *Planning in the public domain: From knowledge to action*. Princeton University Press.
- Gottdiener, M. (1993). A Marx for our time: Henri Lefebvre and the production of space. *Sociological Theory*, 11(1), 129–134. <https://doi.org/10.2307/201984>
- Harvey, D. (1982). *The limits to capital*. Basil Blackwell.
- Harvey, D. (2005a). *A brief history of neoliberalism*. Oxford University Press.
- Harvey, D. (2005b). *Spaces of neoliberalization: Towards a theory of uneven geographical development*. Franz Steiner Verlag.
- Harvey, D. (2008). The right to the city. *New Left Review*, 53, 23–40.
- Harvey, D. (2012). *Rebel cities: From the right to the city to the urban revolution*. Verso.
- Healey, P. (1997). *Collaborative planning: Shaping places in fragmented societies*. Macmillan.
- Healey, P. (2003). Collaborative planning in perspective. *Planning Theory*, 2(2), 101–123. <https://doi.org/10.1177/14730952030022002>
- Holgersen, S. (2020). On spatial planning and Marxism: Looking back, going forward. *Antipode*, 52(3), 800–824. <https://doi.org/10.1111/anti.12614>
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space* (D. Nicholson-Smith, Trans.). Blackwell. (Orijinal eser 1974’te yayımlanmıştır)
- Lefebvre, H. (1996). *Writings on cities* (E. Kofman & E. Lebas, Eds. & Trans.). Blackwell.
- Lefebvre, H. (2003). *The urban revolution* (R. Bononno, Trans.). University of Minnesota Press. (Orijinal eser 1970’de yayımlanmıştır)
- Massey, D. (2005). *For space*. Sage.

- Mayer, M. (2009). The “right to the city” in the context of shifting mottos of urban social movements. *City*, 13(2–3), 362–374. <https://doi.org/10.1080/13604810902982755>
- McKeown, K. (1980). The urban sociology of Manuel Castells: A critical examination of the central concepts. *The Economic and Social Review*, 11(4), 257–280.
- Merrifield, A. (2000). Henri Lefebvre: A socialist in space. In M. Crang & N. Thrift (Eds.), *Thinking space* (pp. 167–182). Routledge.
- Pickvance, C. G. (1975). Toward a reconstruction of urban sociology. *American Journal of Sociology*, 80(4), 1003–1008.
- Purcell, M. (2014). Possible worlds: Henri Lefebvre and the right to the city. *Journal of Urban Affairs*, 36(1), 141–154. <https://doi.org/10.1111/juaf.12034>
- Sandercock, L. (1998). *Towards cosmopolis: Planning for multicultural cities*. John Wiley & Sons.
- Soja, E. W. (2000). *Postmetropolis: Critical studies of cities and regions*. Blackwell.
- Soja, E. W., & Hadjimichalis, C. (1979). Between geographical materialism and spatial fetishism: Some observations on the development of Marxist spatial analysis. *Antipode*, 11(3), 3–11. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.1979.tb00133.x>

Bölüm 5

AKILCI KAPSAMLI PLANLAMA KURAMI

Bilge ÇAKIR¹

1. Giriş

Bilimsel temeller zemininde planlama kavramının ortaya çıkışının ardındaki en temel kabul bireyin geleceği hakkında karar verme yetisine ve geleceğini kontrol etme becerisine sahip olduğu fikridir (Faludi, 1973; Friedmann, 1987). Geçmişte alınmış birtakım kararlar ve bu kararlar doğrultusunda gerçekleştirilen eylemler bireyleri ve/veya toplumları bugünkü durumlarına getirmektedir. Bu kabul ile gelecekte gerçekleşmesi istenilen bir durum için bugün bazı kararlar almak, birbirleriyle neden-sonuç ilişkileri kurulmuş düzenli eylemleri gerçekleştirmek ve akıl ile müdahalede bulunmak bireyi/toplumu hedeflenen noktaya getirebilecektir (Friedmann, 1987; Taylor, 1998). Planlama eyleminin temel zeminini bu çerçevede ve Aydınlanma düşüncesi oluşturmaktadır. Akılcı kapsamlı planlama kuramı, aydınlanmanın çocuğu olarak kavramsallaştırılan planlamayı, insan aklının doğal süreçleri gözlemleyerek mükemmel hesaplar yapabileceği ve elde ettiği sonuçlara dayanarak bugününü ve geleceğini kontrol edebileceği kabulüyle ele almaktadır (Hall, 2002; Tekeli, 2000).

Karmaşık, hızla değişen ve dönüşen dünyada hem farklı ölçeklerdeki yerleşmeler hem de toplumsal, ekonomik ve çevresel işleyişler kendi içlerinde ve birbirleri üzerinde çeşitli baskılar yaratmaktadır. Bu dinamik ortamda, etkili yaklaşımlarla planlama süreçlerinin yürütülmesi sağlıklı ve yaşanabilir yapılar çevreler oluşturma da anahtardır. Ortaya çıktığı dönemde akılcı kapsamlı planlama kuramının bu hedefe ulaşmada etkili sonuçlar yaratabilecek bir araç olacağı düşünülmüştür.

Tabassum (2021), akılcı kapsamlı planlamayı 1950’lerde İngiltere’de ortaya çıkan ve kentsel gelişim politikalarının hazırlanması için formüle edilmiş, etkili bir araçsal kentsel planlama ideolojisi olarak ifade etmektedir. Şengül (2012) ise

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama AD, bilgecakir@mku.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-3177-4696

gelecekte daha dinamik ve öngörücü hale gelmesini sağlayabileceğine ve veri analizi ile öngörü kapasitesini destekleyebileceğine de dikkat çekilmektedir. Böylelikle akılcı kapsamlı planlamanın analitik temelleri korunurken, uygulamada planlama süreçlerinin şeffaflık, hesap verebilirlik ve etik sorumluluk ilkeleri doğrultusunda yeniden tanımlanabileceği ifade edilmektedir. Uzun erimli hedefler ve yaklaşımların, öngörülemezliklerle dolu risk toplumunda gerçekleşme ihtimalinin ise her zaman düşük olacağının altı çizilmektedir (Sheikhi ve Mohammadnejad, 2026). Yine de teknolojik gelişmelerin ve dijitalleşmenin her alanda artan rolü düşünüldüğünde; özellikle yapay zekâ destekli yenilikçi yöntem ve tekniklerin akılcı kapsamlı planlama çerçevesinin geleceği ve uygulanabilirliği üzerinde, dolayısıyla da planlamada yeni yaklaşımların geliştirilmesi üzerinde önemli etkileri olacağı değerlendirilmektedir. Günümüzün ve geleceğin planlama anlayışı, toplumsal, ekonomik ve çevresel boyutları birlikte ele alan kapsamlılığını sürdürmek; ancak aynı zamanda yenilikçi yaklaşımları dikkate alan, esnek ve belirsizliklerle mücadele eden güçlü bir tavır geliştirmek durumundadır.

Akılcı kapsamlı planlama kuramının temelleri ve kurama dayalı uygulama çerçevesinin farklı boyutlarıyla ele alındığı bu bölümde hem akademik çevreler hem de uygulamanın içindeki uzmanlar için kapsamlı ve ufuk açıcı bir zemin sunulmaya çalışılmıştır. Uygulama örnekleri ve eleştiriler üzerinden yaklaşımın planlama disiplininin gelişimine katkısı, geleceği şekillendirecek güncel eğilimlerle birlikte ortaya konularak okuyucuya yaklaşımın üstünlüklerini ve sınırlılıklarını derinlemesine analiz etme fırsatı sunulmuştur. Böylece mekânsal planlama olgusu üzerinden, içinde bulunduğumuz çağın getirdiği sorunların karmaşıklığını ve çeşitliliğini anlamakla birlikte, çözümler üzerine düşünme olanağının da gelişeceği öngörülmektedir.

Kaynakça

- Abukhater, A. B. E. (2009). Rethinking planning theory and practice: a glimmer of light for prospects of integrated planning to combat complex urban realities. *Theoretical and Empirical Researches in Urban Management* 2(11), 64-79.
- Altaban, Ö. (2002). Ankara metropoliten alan planlama deneyimi: 1970-1984 Nazım Plan Bürosu'nun kuruluşu, örgüt yapısı, planlama yaklaşımı ve sorunlar. *Planlama Dergisi*, 32-45.
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216-224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
- Bertalanffy, L. V. (1950). An outline of general system theory. *British Journal for the Philosophy of Science*, 1(2), 134-165. <https://doi.org/10.1093/bjps/I.2.134>
- Black, A. (1975). The comprehensive plan. M. C. Branch (Ed.), *Urban Planning Theory* içinde, (ss.261-274). Dowden, Hutchinsonson ve Ross.
- Chadwick, G. (1971). *A systems view of planning*. Pergamon.
- Checkland, P. (1981). *Systems thinking, systems practice*. Chichester: John Wiley & Sons.

- Çelik, H. M. (2003). Türk kent planlama sisteminin dünya planlama teorisindeki yeri ve açmazları. *Planlama Dergisi* 4(26), 93-104.
- Davidoff, P. ve Reiner, T. A. (1962). A choice theory of planning. *Journal of the American Institute of Planners*, 28(2), 103-115. <https://doi.org/10.1080/01944366208979427>
- Dede, O. M. (2016). The analysis of Turkish urban planning process regarding sustainable urban development. M. Ergen (Ed.), *Sustainable Urbanization* içinde, (ss. 269-290). InTech. <https://doi.org/10.5772/63271>
- Dodero, A. C. (2010). An analysis of the rational comprehensive model in selected cities in developing countries. *Revista Observatorio Calasanz*, 1(3), 171-181.
- Doyle, W. (1989). *The Oxford history of the French Revolution*. Oxford University Press.
- Easton, D. (1965). *A Framework for political analysis*. Prentice-Hall.
- Eraydın, A. (2017). Planlamada yeni eğilimler. S. S. Özdemir, B. Ö. Özdemir Sarı ve N. Uzun (Ed.), *Kent Planlama* içinde, (ss. 561-581). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Ersoy, M. (2012a). Kapsamlı planlama kavramının tarihsel gelişimi ve bugünü. M. Erson (Ed.), *Kentsel Planlama Kuramları* içinde, (ss. 115-170). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Ersoy, M. (2012b). Kapsamlı planlama yaklaşımına karşı sağdan bir eleştiri: adım adım (aşamalı) planlama. M. Ersoy (Ed.), *Kentsel Planlama Kuramları* içinde, (ss. 171-195). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Ersoy, M. (2012c). Planlama kuramına giriş. M. Ersoy (Ed.), *Kentsel Planlama Kuramları* içinde, (ss. 9-34). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Faludi, A. (1973). *Planning theory*. Oxford: Pergamon.
- Fainstein, S.S. ve Fainstein, N. (1996) City planning and political values: an updated view. S. Campbell ve S. S. Fainstein (Ed.), *Readings in Planning Theory* içinde, (ss. 265-287). Cambridge.
- Friedmann, J. (1987). *Planning in the public domain: from knowledge to action*. Princeton University Press.
- Friedmann, J. (1998). Planning theory revisited. *European Planning Studies*, 6(3), 245-253. <https://doi.org/10.1080/09654319808720459>
- Geray, C. (1961). Urban land use planning. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 16(02), 197-199. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000000852
- Ghisleni, C. (2026, 5 Haziran). *Brasília and Chandigarh: Two Modernist Utopias Separated by an Ocean*. ArchDaily. <https://www.archdaily.com/1041821/brasilia-and-chandigarh-two-modernist-utopias-an-ocean-apart>
- Hall, P. (2002). *Cities of tomorrow: an intellectual history of urban planning and design in the twentieth century* (3. baskı). Blackwell.
- Hill, M. (1968). A goals-achievement matrix for evaluating alternative plans. *Journal of the American Institute of Planners*, 34(1), 19-29. <https://doi.org/10.1080/01944366808977215>
- Hopkins, L. D. (2001). *Urban development: the logic of making plans*. Washington, DC: Island Press. <https://doi.org/10.2307/jj.41003437>
- Holston, J. (1989). *The modernist city: an anthropological critique of Brasília*. University of Chicago Press.
- Hudson, B. M., Galloway, T. D., ve Kaufman, J.L. (1979). Comparison of current planning theories: Counterparts and contradictions. *Journal of the American Planning Association*, 45(4), 387-398. <https://doi.org/10.1080/01944367908976980>
- Karacal, H. (1981). Sosyal Planlamanın Problemleri Üzerine. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 8(özel sayı), 263-286.
- Klosterman, R. E. (2001). Urban planning: methods and technologies. N. J. Smelser ve P. B. Baltes (Ed.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* içinde, (ss.16055-16058). Pergamon.
- Kohl, J. (2018, Kasım). *Big-Picture Perspective*. APA Planning Magazine. <https://www.planning.org/planning/2018/nov/bigpictureperspective/>

- Kulözü, N. (2015). The place of issues on natural environment in the curriculums of city and regional planning departments of Turkish universities. R. Efe, M. Ayışığı, Ö. Düzbakar ve M. Arslan (Ed.), *Turkey at the Beginning of 21st Century: Past and Present* içinde, (ss. 438-455). St. Kliment Ohridski University Press.
- Kulözü-Uzunboy, N. ve Kocabaş, A. (2021). Aydınlanma ekseninde insan-çevre ilişkisinde yaşanan değişime odaklanılarak modernitenin çevresel sonuçlarının kentleşme ve planlama ile birlikte irdelenmesi. *Sürdürülebilir Çevre Dergisi*, 1 (2), 13-24. <https://izlik.org/JA83KT39XA>
- Land use and transport in Denmark*. (2019, 2 Eylül). Center for Public Impact. 20 Temmuz 2026 tarihinde <https://centreforpublicimpact.org/public-impact-fundamentals/land-use-and-transport-in-denmark/> adresinden erişilmiştir.
- Larsen, T. K. (2003, Haziran): *ITC in urban planning*. http://www.plan.auc.dk/~torben/filer/leuven_paper_fin_june2003.pdf <https://vbn.aau.dk/en/publications/ict-in-urban-planning/>
- Lichfield, N. (1956). *Economics of planned development*. London: Estates Gazette.
- Lindblom, C. E. (1959). The science of "muddling through". *Public Administration Review*, 19(2), 79-88. <https://doi.org/10.2307/973677>
- McLoughlin, J. B. (1969). *Urban and regional planning: a systems approach*. Faber and Faber.
- Meyfroodt, K. ve Desmidt, S. (2021). Can rational planning stimulate cooperative behaviour? How perceived self-efficacy mediates the relationship between strategic plan use, performance information use and strategic voice by local councillors. *Public Management Review*, 23(6), 818-842. <https://doi.org/10.1080/14719037.2019.1699949>
- Mitchell, B. (2002): *Resource and environmental management*. Harlow.
- Mumford, L. (2007). *Tarih boyunca kent: kökenleri, geçirdiği değişimler ve geleceği* (çev. G. Koca, T. Tosun). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Nas, T. F. (2016). *Cost-benefit analysis: theory and application*. Lanham: Lexington Books.
- Outram, D. (1995). *The enlightenment* (2. baskı). New York: Cambridge University Press.
- Öncül, S. M. (2025). Planlama ve kontrol (işletme). *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi* içinde, (3. Cilt, 4. Baskı, s. 272) TÜBİTAK Bilim Yayınları. https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/planlama_ve_kontrol_isletme
- Öniş, Z. (1991). The logic of the developmental state. *Comparative Politics*, 24(1), 109-126. <https://doi.org/10.2307/422204>
- Parsons, T. (1964). *The social system*. (3. Baskı). New York: The Free Press/Macmillan.
- Planning Models and Techniques*. (2025, 16 Mayıs). CliffsNotes 20 Temmuz 2026 tarihinde <https://www.cliffsnotes.com/study-notes/27400709> adresinden erişilmiştir.
- Rabinovitch, J. ve Leitmann, J. (1993). *Environmental innovation and management in Curitiba, Brazil*, United Nations Development Programme / World Bank / HABITAT, Urban Management Programme, Working Paper Series No. 1, New York.
- Rittel, H. W. J. ve Webber, M. M. (1973). Dilemmas in a general theory of planning. *Policy Sciences*, 4(2), 155-169. <https://doi.org/10.1007/BF01405730>
- Rodwin, L. (1969). *Planning urban growth and regional development: the experience of the guayana program in Venezuela*. MIT Press.
- Rodwin, L. (1981). *Cities and City Planning*. New York: Springer Science+Business Media.
- Rouse, D. (2022). The future of the comprehensive plan. *Journal of Comparative Urban Law and Policy* 5(1), 299-326. <https://readingroom.law.gsu.edu/jculp/vol5/iss1/25>
- Sadık, A. (2023, 23 Ocak). *Türkiye'de Mekânsal Planlamanın Değişim Süreci Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz: Bölüm 2*. Kamu Politikası, Devlet Yönetimi ve Toplumsal Gelişim Merkezi – KAPDEM. <https://www.kapdem.org/turkiyede-mekansal-planlamanin-degisim-sureci-uzerine-karsilastirmali-bir-analiz-bolum-2>
- Sanyal, B. (2000). Planning's three challenges. L. Rodwin ve B. Sanyal (Ed.), *The Profession of City Planning* içinde, (ss: 312-333). Routledge.
- Shapin, S. ve Schaffer, S. (1985). *Leviathan and the air-pump: Hobbes, Boyle, and the experimental life*. Princeton University Press.

- Sheikhi, F. ve Mohammadnejad, M. (2026). Critical re-reading of the rational comprehensive planning approach (CRPP): foundations, challenges, and lessons from global experiences. *Journal of Sustainable Urban & Regional Development Studies (JSURDS)*, 7(2), 250-269. https://www.srds.ir/article_236981.html
- Simon, H. A. (1947/1997). *Administrative behavior: a study of decision-making processes in administrative organizations* (4. baskı). Free Press.
- Simon, H. A. (1957). *Models of man: social and rational*. New York: John Wiley and Sons.
- Simon, H. A. (1969). *The sciences of the artificial*. MIT Press.
- Skyttner, L. (2005). *General systems theory: problems, perspectives, practice*. Singapore: World Scientific.
- Sørensen, E., ve Torfing, J. (2019). The Copenhagen Metropolitan Finger Plan: a robust urban planning success based on collaborative governance. P. Hart ve M. Compton (Ed.), *Great Policy Successes* içinde, (ss. 218-243) Oxford University Press.
- Sutcliffe, A. (1981). *Towards the planned city: Germany, Britain, the United States and France, 1780-1914*. St. Martin's Press.
- Şahin, O. E. (2023). Modern ütopyacı düşünürlerin ideal kent arayışları. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 8(2), 465-494. <https://izlik.org/JA34CW37LK>
- Şengül, H. T. (2012). Planlama paradigmlarının dönüşümü üzerine eleştirel bir değerlendirme. M. Ersoy (Ed.), *Kentsel Planlama Kuramları* içinde, (ss. 59-113). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Tabassum, H. (2021). An Overview of the Rational-Comprehensive Approach of Urban Policy Making. *International Journal of Engineering Technology Research & Management*, 5(3), 42-47.
- Taylor, N. (1998). *Urban planning theory since 1945*. Sage Press.
- Tekeli, İ. (1998). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması. Y. Sey (Ed.), *75 yılda Değişen Kent ve Mimarlık* içinde, (ss. 301-316). Tarih Vakfı Yayınları.
- Tekeli, İ. (2000). *Modernite aşılırken kent planlaması*. İmge Kitabevi.
- Tekeli, İ. (2002). Türkiye kent planlamasının yeniden kurumsallaşmasını düzenlerken düşünmesi gerekenler üzerine. *Planlama Dergisi*, (1), 4-11.
- Tekeli, İ. (2023). Günümüzün çok ölçekli, çok işlevli, çok paradigmatlı bilim dünyasında, planlama süreçlerini tasarlamak. *GRID Mimarlık, Planlama ve Tasarım Dergisi*, 6(Özel Sayı), 1-18. <https://doi.org/10.37246/grid.1111083>
- Tuzlu Erol, Y. (2025). Kent düş(ünür)leri: Wright, Howard ve Le Corbusier'in kent modelleri üzerine kavramsal bir analiz. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 15 (4), 1567-1584. <https://doi.org/10.7456/tojdac.1754856>
- Weber, M. (1978). *Economy and society: an outline of interpretive sociology*. G. Roth ve C. Wittich (Ed.) Berkeley: University of California Press.
- Yücel, C. (2020). 20. yüzyıl dünya ve Türkiye kentleşmesi üzerine bir derleme. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 50(3), 200-230. <https://doi.org/10.48070/erusosbilder.762929>

Bölüm 6

ADIM ADIM PLANLAMA YAKLAŞIMI

Aysu UĞURLAR¹

1. Planlamada Teori ve Uygulama Arasındaki İkilemde Adım Adım Planlama Yaklaşımı

Planlama, eylemin düşünsel çerçevesini oluşturarak uygulamaya kuramsal bir yön verir. Arkon'a (1989) göre, ekonomik, sosyal ve fiziksel boyutları kapsayan planlama; belirli bir amaca yönelik faaliyetlerin zaman ve mekân içindeki düzenlenmesidir. Ersoy (2007), planlamayı geleceğe dönük, hedef odaklı ve sistematik bir eylem dizisi olarak tanımlamaktadır. Bu süreç; araştırma, hazırlık, planlama, uygulama, izleme ve değerlendirme aşamalarını içermektedir (Kalabalık, 2003). Kent planlama ise, disiplinlerarası bir nitelik taşıyarak, farklı ihtiyaçlara göre insan yerleşimlerinin iyileştirilmesi, geleceğe dönük gelişim yaklaşımları ve katılımlı süreçler ile bilgi ve kolektif eylemin entegrasyonu gibi ortak temellerle tanımlanmaktadır (Myers, 1997). Fischler (2012) bu alanı, "kentsel gelişimin kolektif yönetimi" olarak tanımlayarak onun sosyal ve siyasal boyutuna vurgu yapmaktadır.

Planlama kuramının temelini, neden plan yapılır? (bağlam), ne planlanır? (içerik) ve nasıl planlanır? (süreç) soruları oluşturur (Wiechmann, 2018). Planlamanın bağlam boyutu kurumsal yapılar ve düzenlemelerle; içerik boyutu planların normatif ve somut öğeleriyle; süreç boyutu ise karar alma ve uygulama mekanizmalarıyla ilgilidir. Bu üç boyut birbirinden bağımsız değil, sürekli etkileşim içindedir ve planlama süreçleri ancak bağlamlarıyla birlikte anlam kazanmaktadır (Tablo 1). Değişiklikler doğrudan sonuçlara yansır. Kentsel ve mekânsal planlamaya dair analizler, bu üç boyutun birlikte ele alınmasını gerektirir. Kuramsal tartışmalarda bu boyutlardan birine odaklanmak faydalı olsa da diğer boyutlar da göz ardı edilmemelidir. Özellikle süreç boyutu, eylem adımlarının zihinsel olarak kurgulanmasını içerdiği için kuramsal olarak merkezi bir öneme

¹ Doç. Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Bölge Planlama AD, augurlar@yyu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-6172-7906

çerçeve sunmaktadır. Özellikle mekânsal planlama bağlamında, hibrit modeller artımcı yaklaşımı kriz yönetimi ve uzun vadeli stratejik planlamayla birleştirme potansiyeli taşımaktadır.

Sonuç olarak, adım adım planlama yaklaşımı yalnızca teknik bir yöntem olmanın ötesinde, belirli bir tarihsel dönemin siyasal ve kurumsal koşullarının ürünüdür; dönemin sınırlı entelektüel kaynakları, bilgi belirsizliği ve siyasal çoğulculuğu doğrultusunda gelişmiş, toplumsal uzlaşmayı kolaylaştıran, çatışmaları yumuşatan ve sistemin işleyişini sürdürülebilir kılan bir mekanizma olarak ortaya çıkmıştır. Lindblom (1979), daha sonraki çalışmalarında, artımcılığın demokratik değerlerle uyumlu hâle getirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Mekânsal planlama pratikleri ise, Lindblomcu (1959) artımcılığın hem gücünü hem de sınırlılıklarını gözler önüne seren bir laboratuvar niteliği taşımaktadır. Planlama pratiği, belirsizlik, çıkar çatışması ve sınırlı rasyonalite nedeniyle kaçınılmaz olarak artımcı unsurlar içermekte, ancak bu süreci yalnızca bir üstünkörü ilerleme ya da işini yürütme olarak görmek, yapısal eşitsizlikleri ve güç dinamiklerini göz ardı etmek anlamına gelmektedir.

Günümüzün karmaşık politika ve kent yönetimi sorunları, adım adım planlama yaklaşımının da önerdiği esnekliği, akılcı ve kapsamlı planlama kuramının büyük ölçüde belirleyici olduğu uygulama çerçevesine entegre etmeyi zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla şehir plancıları için kritik görev, diğer planlama kuram ve yaklaşımları gibi adım adım planlama yaklaşımının sunduğu pratik araçları da daha adil, eşitlikçi ve sürdürülebilir bir mekânsal gelecek vizyonu doğrultusunda kullanmayı amaçlamaktır.

Kaynakça

- Abou Jaoude, G., Mumm, O., & Carlow, V. M. (2022). An overview of scenario approaches: A guide for urban design and planning. *Journal of Planning Literature*, *37*(3), 467–487. <https://doi.org/10.1177/08854122221100382>
- Antipin, I. A., & Vlasova, N. Y. (2020). Incremental approach to regional strategising: Theory, methodology, practices. *Journal of New Economy*, *21*(3), 73-90.
- Arkon, C. (1989). *Şehir planlama terimleri sözlüğü*. Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi.
- Atkinson, R. (2011). The governance of urban regeneration: A critique of the ‘governing without government’ thesis. *Urban Studies*, *48*(2), 421–440. <https://doi.org/10.1177/0042098009360684>
- Barros, G. (2010). Herbert A. Simon and the concept of rationality: Boundaries and procedures. *Brazilian Journal of Political Economy*, *30*, 455-472.
- Chaffin, B. C., Gosnell, H., & Cosens, B. A. (2014). A decade of adaptive governance scholarship: Synthesis and future directions. *Ecology and Society*, *19*(3).
- Dahl, R. A. (1961). *Who governs? Democracy and power in an American city*. Yale University Press.
- Dahl, R. A. (1967). *Pluralist democracy in the United States: Conflict and consent*. Rand McNally.

- Davidoff, P., & Reiner, T. A. (1962). A choice theory of planning. *Journal of the American Institute of Planners*, *28*(2), 103-115.
- Dror, Y. (1964). Muddling through—"Science" or inertia? *Public Administration Review*, *24*(3), 153-157.
- Dror, Y. (1971). *Ventures in policy sciences: Concepts and cases*. American Elsevier.
- Ersoy, M. (2007). Kapsamlı planlama yaklaşımına karşı sağdan bir eleştiri: Adım adım (aşamalı) planlama. *İçinde Kentsel planlama kuramları* (ss. 171-195). İmge Kitabevi.
- Ersoy, M. (2012). Adım adım planlama yaklaşımı. *İçinde M. Ersoy (Ed.), Kentsel planlama ansiklopedik sözlük* (ss. 1-2). Nivona Yayıncılık.
- Etzioni, A. (1967). Mixed-scanning: A "third" approach to decision-making. *Public Administration Review*, *27*(5), 385-392.
- Faludi, A. (1973). *A reader in planning theory*. Pergamon Press.
- Faludi, A. (1987). A decision-centred view of environmental planning. *Progress in Planning*, *28*, 1-64.
- Fischler, R. (2012). Fifty theses on urban planning and urban planners. *Journal of Planning Education and Research*, *32*(1), 107-114. <https://doi.org/10.1177/0739456X11420441>
- Friend, J., & Hickling, A. (1987). *Planning under pressure: The strategic choice approach*. Pergamon Press.
- Friend, J., & Jessop, N. (1969). *Local government and strategic choice: An operational research approach to the processes of public planning*. Tavistock Publications.
- Fung, A. (2015). Putting the public back into governance: The challenges of citizen participation and its future. *Public Administration Review*, *75*(4), 513-522.
- Harvey, D. (2008). The right to the city. *New Left Review*, *53*, 23-40.
- Hayes, M. T. (2017). *Incrementalism and public policy*. Routledge.
- Healey, P. (1997). *Collaborative planning: Shaping places in fragmented societies*. Macmillan International Higher Education.
- Hobbs, F. D., & Doling, J. F. (1981). *Planning for engineers and surveyors*. Pergamon Press.
- Hogwood, B. W., & Gunn, L. A. (1984). *Policy analysis for the real world*. Oxford University Press.
- Howlett, M., & Ramesh, M. (2003). *Studying public policy: Policy cycles and policy subsystems*. Oxford University Press.
- Hudson, B. M., Galloway, T. D., & Kaufman, J. L. (1979). Comparison of current planning theories: Counterparts and contradictions. *Journal of the American Planning Association*, *45*(4), 387-398.
- Kalabalık, H. (2003). *İmar hukuku (Planlama, arsa, yapı, koruma)*. Seçkin Yayıncılık.
- Kay, A. (2011). Evidence-based policy-making: The elusive search for rational public administration. *Australian Journal of Public Administration*, *70*(3), 236-245. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8500.2011.00728.x>
- Lasserre, P. (1974). Planning through incrementalism. *Socio-Economic Planning Sciences*, *8*(3), 129-134.
- Lindblom, C. E. (1959). The science of "muddling through." *Public Administration Review*, *19*(2), 79-88. <https://doi.org/10.2307/973677>
- Lindblom, C. E. (1979). Still muddling, not yet through. *Public Administration Review*, *39*(6), 517-526. <https://doi.org/10.2307/976178>
- Madanipour, A. (2015). Introduction. *İçinde A. Madanipour (Ed.), Planning theory* (Vol. 1, ss. 1-25). Routledge.
- Meyerson, M., & Banfield, E. C. (1955). *Politics, planning, and the public interest*. Free Press.
- Myers, D. (1997). Anchor points for planning's identification. *Journal of Planning Education and Research*, *16*, 223-224.
- Taylor, N. (1998). *Urban planning theory since 1945*. Sage.

- True, J. L., Jones, B. D., & Baumgartner, F. R. (2007). Punctuated-equilibrium theory: Explaining stability and change in public policymaking. İçinde P. A. Sabatier (Ed.), *Theories of the policy process* (ss. 155–188). Westview Press.
- Weiss, A., & Woodhouse, E. (1992). Reframing incrementalism: A constructive response to the critics. *Policy Sciences*, *25*(3), 255–273. <https://doi.org/10.2307/4532259>
- Wiechmann, T. (2018). Planning theory. İçinde ARL – Academy for Territorial Development in the Leibniz Association (Ed.), *Glossary of urban and regional development* (ss. 1771–1784). <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0156-55991644>
- Woodhouse, E. J., & Collingridge, D. (1993). Incrementalism, intelligent trial-and-error, and the future of planning. *Policy Sciences*, *26*(1), 1–20.

Bölüm 7

ÇOĞULCULUK VE SAVUNMACI PLANLAMA YAKLAŞIMI

Esma AKSOY KHURAMİ¹

1. Giriş

Savunmacı planlama, akılcı kapsamlı planlama ve adım adım planlama yaklaşımlarının ardından geliştirilen bir yaklaşım olarak planlama alanında önemli bir konuma sahiptir. Savunmacı planlama kronolojik olarak önceki yaklaşımların detaylı ve uzun veri toplama süreci, önceden belirlenen hedefler, tek bir çözümün/planın ilgili problemin üstesinden gelme sürecinde kesin/doğru sonuç olarak değerlendirilmesine karşı tepkisel bir duruş ortaya koymaktadır. Bu duruş, planlarda ve karar süreçlerinde üstten gelen hiyerarşik bakış, toplumda yer alan her bir alt bileşenin bir bütün olarak değerlendirilmesi ve tekil kamu yararının varlığına karşı çıkarken (Feld ve Pollak, 2017) mevcut yaklaşımların toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretilmesine zemin hazırlayan bir tutuma sahip olduğunu iddia etmektedir. Savunmacı planlamaya göre Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) 1950'lerden itibaren hâkim olan sosyal ve siyasi ayrımcılık, akılcı kapsamlı planlama kuramının getirdiği tekil kamu yararı anlayışı, gerçekte güçlü toplumsal kesimlerin değer yargılarını yansıtmaktadır. Benzer şekilde, adım adım planlamanın küçük ölçekli ve sınırlı müdahaleleri, yoksulların gerçek taleplerini karşılamakta yetersiz kalmakta ve mevcut statükonun sürdürülmesine hizmet etmektedir. Bu nedenle savunmacı planlama hem kuramsal hem de pratik düzeyde, planlamanın kimin için ve hangi değerler adına yapıldığı sorusunu yeniden gündeme taşıyan bir kırılma noktası olarak ele alınmaktadır.

1960 sonrası dönemin karakteristik özellikleri arasında sayılan Fordizm ve beraberinde gelişen banliyöleşme, kent merkezlerine yatırımların azalması, kentsel yenileme faaliyetlerinin hane halklarının barınmasında bir engel teşkil etmesi, kira artışlarına karşı grevler ve etnisite/gelir bazlı ayrımcılık hem planlama

¹ Doç. Dr. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir Planlama AD, esmaaksoy@mu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-5931-5547

kapsayıcı, dönüştürücü ve kalıcı sonuçlar üreten bir çerçeveye evrilebileceğidir. Başka bir ifadeyle, savunmacı planlama yaklaşımı çerçevesinde yapılacak izleyen çalışmaların alternatif plan üretmenin ötesine geçerek toplumsal güç ilişkilerini dönüştürme kapasitesini nasıl artırabileceğine odaklanmasında fayda olacaktır.

Kaynakça

- Barr, D. A. (1972). The professional urban planner. *Journal of the American Institute of Planners*, 38(3), 155–159. <https://doi.org/10.1080/01944367208977599>
- Blecher, E. M. (1971). *Advocacy planning for urban development: With analysis of six demonstration programs*. Praeger.
- Brooks, M. P., & Stegman, M. A. (1968). Urban social policy, race, and the education of planners. *Journal of the American Institute of Planners*, 34(5), 275–286. <https://doi.org/10.1080/01944366808977546>
- Bury Council. (n.d.). *Planning aid*. Retrieved August 24, 2026, from <https://www.bury.gov.uk/planning-building-control/planning-permission/planning-aid>
- Canadian Centre for Housing Rights. (n.d.). *Municipal & regional policy recommendations*. Retrieved August 24, 2026, from <https://housingrightscanada.com/policy-and-research/policy-recommendations/municipal-regional-policy-recommendations/>
- Centre for Equality Rights in Accommodation. (2021, November 3). *Planning and Growth Management Committee – Housing and inclusionary zoning, Regional Official Plan Amendment (ROPA)*. https://housingrightscanada.com/wp-content/uploads/2022/08/PeelRegion_PlanningGrowthManagementCommittee_Submission11.pdf
- Checkoway, B. (1994). Paul Davidoff and advocacy planning in retrospect. *Journal of the American Planning Association*, 60(2), 139–143. <https://doi.org/10.1080/01944369408975562>
- Clavel, P. (1986). *The progressive city: Planning and participation, 1969–1984*. Rutgers University Press. <https://doi.org/10.36019/9780813559650>
- Clavel, P. (1994). The evolution of advocacy planning. *Journal of the American Planning Association*, 60(2), 146–149. <https://doi.org/10.1080/01944369408975564>
- Davidoff, L., Davidoff, P., & Gold, N. N. (1971, November 7). The suburbs have to open their gates. *The New York Times Magazine*, 40–44, 46, 48, 55, 58, 60.
- Davidoff, P. (1965). Advocacy and pluralism in planning. *Journal of the American Institute of Planners*, 31(4), 331–338. <https://doi.org/10.1080/01944366508978187>
- Davidoff, P. (1983). Decent housing for all: An agenda. In C. Hartman (Ed.), *America's housing crisis: What is to be done?* (pp. 186–201). Routledge & Kegan Paul.
- Davidoff, P., & Davidoff, L. (1978). Advocacy and urban planning. In G. H. Weber & G. J. McCall (Eds.), *Social scientists as advocates: Views from applied disciplines* (pp. 99–120). SAGE Publications.
- Davidoff, P., & Reiner, T. A. (1962). A choice theory of planning. *Journal of the American Institute of Planners*, 28(2), 103–115. <https://doi.org/10.1080/01944366208979427>
- Ersoy, M. (Ed.). (2007). *Kentsel planlama kuramları*. İmge Kitabevi.
- Ersoy, M. (2012). Savunmacı planlama kuramı. In M. Ersoy (Ed.), *Kentsel planlama: Ansiklopedik sözlük* (pp. 392–393). Ninova Yayıncılık.
- Ezme, A. T. (2014). *Advocacy planning in urban renewal: Sulukule Platform as the first advocacy planning experience of Turkey* [Master's thesis, University of Cincinnati]. OhioLINK Electronic Theses and Dissertations Center.
- Fainstein, S. S. (2010). *The just city*. Cornell University Press.
- Feld, M. M., & Pollak, P. B. (2010). Advocacy planning. In R. Hutchison (Ed.), *Encyclopedia of urban studies* (pp. 3–6). SAGE Publications. <https://doi.org/10.4135/9781412971973.n2>

- Forester, J. (1994). Bridging interests and community: Advocacy planning and the challenges of deliberative democracy. *Journal of the American Planning Association*, 60(2), 153–158. <https://doi.org/10.1080/01944369408975567>
- Goodman, R. (1971). *After the planners*. Simon & Schuster.
- Grooms, W., & Frimpong Boamah, E. (2018). Toward a political urban planning: Learning from growth machine and advocacy planning to “plannitize” urban politics. *Planning Theory*, 17(2), 213–233. <https://doi.org/10.1177/1473095217690934>
- Güzey, Ö. (2009). Suluküle’de kentsel dönüşüm: Devlet eliyle soylulaştırma. *Mimarlık*, 346, 73–80. <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=360&RecID=2022>
- Hamel, P. (2014). Urban social movements. In H. A. van der Heijden (Ed.), *Handbook of political citizenship and social movements* (pp. 464–492). Edward Elgar Publishing.
- Hartman, C. W. (1970). The advocate planner: From “hired gun” to political partisan. *Social Policy*, 1(2), 37–38.
- Healey, P. (1992). Planning through debate: The communicative turn in planning theory. *Town Planning Review*, 63(2), 143–162. <https://doi.org/10.3828/tpr.63.2.422x602303814821>
- Heskin, A. D. (1980). Crisis and response: A historical perspective on advocacy planning. *Journal of the American Planning Association*, 46(1), 50–63. <https://doi.org/10.1080/01944368008977015>
- Kaplan, M. (1968). The role of the planner in urban areas. In H. Spiegel & S. Miententhal (Eds.), *Neighborhood power and control: Implications for urban planning* (pp. 255–273). Columbia University.
- Krumholz, N. (1994). Advocacy planning: Can it move the center? *Journal of the American Planning Association*, 60(2), 150–151. <https://doi.org/10.1080/01944369408975565>
- Marris, P. (1994). Advocacy planning as a bridge between the professional and the political. *Journal of the American Planning Association*, 60(2), 143–146. <https://doi.org/10.1080/01944369408975563>
- Mazziotti, D. F. (1974). The underlying assumptions of advocacy planning: Pluralism and reform. *Journal of the American Institute of Planners*, 40(1), 38–47. <https://doi.org/10.1080/01944367408977445>
- Mumford, L. (2013). *Tarih boyunca kent: Kökenleri, geçirdiği dönüşümler ve geleceği* (G. Koca & T. Tosun, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eser 1961’de yayımlanmıştır)
- The battle of the suburbs. (1971, November 15). *Newsweek*, 61–64, 69–70.
- Parker, G., & Street, E. (2017). Neo-advocacy for neo-liberal times: Planning Aid and the advocacy project in England. *Town Planning Review*, 88(4), 443–463. <https://doi.org/10.3828/tpr.2017.28>
- Peattie, L. R. (1968). Reflections on advocacy planning. *Journal of the American Institute of Planners*, 34(2), 80–88. <https://doi.org/10.1080/01944366808977531>
- Peattie, L. R. (1978). Politics, planning, and categories: Bridging the gap. In R. W. Burchell & G. Sternlieb (Eds.), *Planning theory in the 1980s: A search for future directions* (pp. 83–93). Center for Urban Policy Research, Rutgers University.
- Porter, B. (2003). The right to adequate housing in Canada. In S. Leckie (Ed.), *National perspectives on housing rights* (pp. 107–140). Martinus Nijhoff Publishers.
- Raciti, A., & Reardon, K. (2025). Paul Davidoff’s Life in Prospect: Building a Progressive Planning Research Agenda Through Engaged Scholarship. *Journal of Planning History*, 24(1), 40–57.
- Reade, E. (1968). Some notes towards a sociology of planning: The case for self-awareness. *Journal of the Town Planning Institute*, 54(5), 214–218.
- Reardon, K., & Raciti, A. (2019). Advocacy planning in the age of Trump: An opportunity to influence national urban policy. *Planning Theory & Practice*, 20(4), 606–611. <https://doi.org/10.1080/14649357.2019.1653002>
- Sager, T. (2022). Advocacy planning: Were expectations fulfilled? *Planning Perspectives*, 37(6), 1205–1230. <https://doi.org/10.1080/02665433.2022.2040189>

- Schoon, D. V., & Oral, F. (2018). The role of communities of practice in urban rights activism in Istanbul, Turkey. In C. A. Maida & S. Beck (Eds.), *Global sustainability and communities of practice* (pp. 94–108). Berghahn Books. <https://doi.org/10.2307/j.ctvw04cgl.8>
- Sennett, R. (1970). *Families against the city: Middle-class homes of industrial Chicago, 1872–1890*. Harvard University Press.
- Soja, E. W. (2010). *Seeking spatial justice*. University of Minnesota Press. <https://doi.org/10.5749/minnesota/9780816666676.001.0001>
- Somersan, S., & Kirca-Schroeder, S. (2007). Resisting eviction: Sulukule Roma in search of right to space and place. *Anthropology of East Europe Review*, 25(2), 96–107.
- Squires, G. D. (2002). Urban sprawl and the uneven development of metropolitan America. In G. D. Squires (Ed.), *Urban sprawl: Causes, consequences, and policy responses* (pp. 1–22). Urban Institute Press.
- Stanford, J. H. (1963). Why planners fail? *Landscape*, 13(2), 8–11.
- Stegman, M. A. (1985). Paul Davidoff: Symbol and substance. *Journal of the American Planning Association*, 51(3), 375–377. <https://doi.org/10.1080/01944368508976424>
- Sulukule Atölyesi. (2009, November 6). *Alternatif proje*. https://sulukuleatolyesi.blogspot.com/2009/11/alternatif-proje_06.html
- Taylor, M., & Edwards, M. (2016). Just Space economy and planning: Opening up debates on London's economy through participating in strategic planning. In Y. Beebejaun (Ed.), *The participatory city* (pp. 76–86). Jovis.
- Thabit, W. (1999). *A history of PEO: Planners for Equal Opportunity*. Planners Network.
- Uysal, Ü. E. (2012a). An urban social movement challenging urban regeneration: The case of Sulukule, Istanbul. *Cities*, 29(1), 12–22. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2011.06.004>
- Uysal, Ü. E. (2012b). Sulukule: Kentsel dönüşüm etno-kültürel bir direniş. *İDEALKENT*, 3(7), 136–159.
- VeneKlasen, L., & Miller, V. (2002). *A new weave of power, people and politics: The action guide for advocacy and citizen participation*. World Neighbors.
- Wilson, J. Q. (1963). Planning and politics: Citizen participation in urban renewal. *Journal of the American Institute of Planners*, 29(4), 242–249. <https://doi.org/10.1080/01944366308978073>
- Wolpert, J., Mumphrey, A., & Seley, J. (1972). *Metropolitan neighbourhoods: Participation and conflict over change* (Resource Paper No. 16). Commission on College Geography, Association of American Geographers.

Bölüm 8

STRATEJİK MEKÂNSAL PLANLAMA YAKLAŞIMI

Ayşe Nur ALBAYRAK¹

1. Giriş

Sanayi devriminden günümüze kadar dünyada yaşanan ekonomik, toplumsal ve teknolojik dönüşümler, planlama anlayışının da sürekli olarak yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Sanayi devrimi ile hızlanan kentleşme yaşam kalitesinin yükselmesine katkı sağlamış ancak aynı zamanda barınma, sağlık, altyapı ve çevre gibi çok boyutlu sosyal sorunları da beraberinde getirmiştir. Benzer şekilde sanayileşme üretim kapasitesini artırırken gelişmişlik farklılıklarını da derinleştirmiştir. Ortaya çıkan bu sorunlar, modern planlama anlayışını gerektirmiş; özellikle arazi kullanımının düzenlenmesine yönelik planlama teknikleri geliştirilmiştir (Benevolo, 1971). Mekânsal planlama alanı büyük ölçüde geleneksel planlama olarak da adlandırılan fiziki planlamaya dayalı olarak gerçekleşmiştir (Hall, 2002).

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde bilimsel ve teknik ilerleme planlama kuramları alanında pozitivist bir anlayışı hâkim kılmıştır. Bu dönemde mekânsal planlama akılcı yaklaşım ile bilimsellik ve rasyonalite temelinde daha iyi bir geleceğe ulaşmada bir araç olarak ortaya çıkmıştır (Şengül, 2002; Firidin, 2004). Kamu yararını esas alan bu yaklaşım, özellikle fiziki planlama ölçeğinde Batı ülkelerinde yaygınlaşmış, daha sonra farklı ülkelerin planlama sistemlerinde de etkili olmuştur.

Ancak yetmişli yıllarda çevre sorunlarının giderek görünür hale gelmesi ve seksenli yıllarla birlikte küreselleşmenin rekabeti ön plana çıkarması, akılcı kapsamlı planlama anlayışının yeterliliğinin sorgulanmasına yol açmıştır. Bu süreçte planlamada ekonomik, sosyal ve mekânsal boyutları bütüncül bir yaklaşımla ele alan sürdürülebilirlik söylemi benimsenmiş ve bu doğrultuda doğal kaynakların gelecek kuşakların gereksinimlerini gözetten bir anlayışla

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Bölge Planlama AD, aysenuralbayrak@comu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-0142-7260

tartışmaya açmaktadır. Bu durum, yaklaşımın temel değerlerinin dijital çağın yeni güç ilişkileri karşısında nasıl korunacağı sorusunu planlama kuramının güncel tartışma alanlarından biri hâline getirmektedir.

21. yüzyıl dünyasında geldiğimiz bu aşamada stratejik mekânsal planlama, toplumda değişen ihtiyaçlara cevap veren bir planlama yaklaşımı olarak kabul görmektedir. Stratejik mekânsal planlama yalnızca yeni planlama araçlarının veya yöntemlerinin benimsenmesine değil, bu yaklaşımın dayandığı demokratik yönetim anlayışının ve katılım kültürünün kurumsal ve toplumsal düzeyde içselleştirilmesine bağlıdır. Katılımın karar alma süreçlerinin ayrılmaz bir parçası hâline gelmesi, yerel bilginin planlamaya etkin biçimde yansıtılması, aktörler arasında güvene dayalı iş birliğinin geliştirilmesi ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi bu yaklaşımın uygulanabilirliğinin temel koşullarını oluşturmaktadır. Bu sayede planlama sürecinde ortak vizyon oluşturma, uzlaşi kültürünü geliştirme, değişen koşullara uyum sağlama mümkün olmaktadır. Bununla birlikte dijital teknolojilerin kamu yararı doğrultusunda şeffaf, hesap verebilir ve kapsayıcı biçimde kullanılması, stratejik mekânsal planlamanın temel ilkelerinin korunması açısından önemlidir. Sonuç olarak stratejik mekânsal planlama, farklı ölçeklerdeki planlama süreçlerine yön veren temel bir planlama yaklaşımıdır. Katılım odaklı bu yaklaşım, belirsizlik ortamında ortaya çıkan birbiriyle çelişen beklentileri sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda uzlaştırarak planlamanın mekânsal gelişmeyi yönlendirme kapasitesini güçlendirmektedir.

Kaynakça

- Akarçay, P. (2020). Communicative planning and participation in Sweden through planner's perspective: Case of Uleraker Region. *Yönetim Bilimleri Dergisi-Journal of Administrative Sciences*, 18(37), 657-684.
- Akça, S. (2017). Kültürel miras yönetimi İstanbul tarihi yarımada örneği değerlendirme ve öneriler. *İdealkent*, 22(8), 577-596.
- Akkol, M. L. (2019). Jürgen Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı ve kamusal alan kavramının analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (37), 171-180.
- Albayrak, A. N. ve Erkut, G. (2012, 18-19 Ekim). Kalkınma ajansları ve bölgesel rekabet gücü perspektifinde bölge planı deneyimlerinin anlattıkları [Tam metin]. TÜCAUM VII. Coğrafya Sempozyumu, Ankara, s. 171-183.
- Albrechts L. (2006). Shifts in strategic spatial planning? Some evidence from Europe and Australia. *Environment and Planning A*, 38(6), 1149-1170.
- Albrechts L. (2009, 27-28 Kasım). Stragic spatial planning revisited experiences from Europe [Tam metin]. 3. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, Mersin, TEPAV. s.61-100.
- Albrechts, L. (2001a). In pursuit of new approaches to strategic spatial planning. *International Planning Studies*, 6(3), 293-310.
- Albrechts, L. (2001b). How to proceed from image and discourse to action: As applied to the Flemish diamond. *Urban Studies*. 38(4), 733-745.

- Albrechts, L. (2004). Strategic (spatial) planning re-examined. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 31(5), 743–758.
- Albrechts, L. (2010). More of the same is not enough! How could strategic spatial planning be instrumental in dealing with the challenges ahead? *Environment and Planning B: Planning and Design*, 37(6), 1115–1127.
- Allin, S. ve Walsh, C. (2013). Strategic spatial planning in European city-regions: Parallel processes or divergent trajectories? *Planlama*, 23(3), 111–124.
- Allmendinger, P. ve Tewdwr-Jones, M. (2002). The communicative turn in urban planning: Unraveling paradigmatic, imperialistic and moralistic dimensions. *Space and Polity*, 6(1), 5–24.
- Almositeer, S. (2017). Roadmap to strategic planning: Definitions, practices, and relationship with performance. *International Journal of Business and Management Review*, 5(7), 1–8.
- Ataöv, A. (2013). Karar verme süreçlerinin demokratikleşmesinde stratejik yaklaşımın rolü ve örnek uygulamalar süreç tasarımı, katılım ve eylem. *Planlama Dergisi*, 23(3), 125–133. doi: 10.5505/planlama.2013.39974.
- Benevolo, L. (1971). *History of modern architecture I: Industrial revolution*. Cambridge: MIT Press.
- Boyne, G. A., Gould-Williams, J. S., Law, J. ve Walker, R. (2004). Problems of rational planning in public organizations: an empirical assessment of the conventional wisdom. *Administration and Society*, 36(3), 328–350.
- Brenner, N. (2004). *New state spaces: Urban governance and the rescaling of statehood*. Oxford University Press.
- Bryson, J. M., Crosby, B. C. ve Bloomberg, L. (2014). Public value governance: Moving beyond traditional public administration and the new public management. *Public Administration Review*, 74(4), 445–456.
- Bryson, J. M. ve Roering, W.D. (1987). Applying private-sector strategic planning in the public sector. *Journal of the American Planning Association*, 53(1), 9–22.
- Büyükcivelek, A. B. (2020). Mekansal planların nitelik sorunu. *Planlama Dergisi*, 30(2), 148–153.
- CEC (Commission of the European Communities). (1999). *European spatial development perspective: Towards balanced and sustainable development of the territory of the European Union*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Coll, J. M. (2016). *The 1992 Barcelona olympic games: The perfect opportunity for urban transformation*. Collection Monografies CIDOB.
- Davidoff, P. (1965). Advocacy and pluralism in planning. *Journal of American Institute of Planners*, 31(4), 544–545.
- Davoudi, S. (2003). European briefing: Polycentricity in European spatial planning from an analytical tool to a normative agenda. *European Planning Studies*, 11(8), 979–999.
- Erkut, G. ve Gönül, D. (2010). Türkiye’de ve dünyada bölge planlama politikalarının evrimi ve İzmir Kalkınma Ajansı deneyiminden yansıyanlar. B. Akgül, N. Uzay (Ed.), *Türkiye’de bölgesel kalkınmanın yeni örgütleri kalkınma ajansları içinde*, (ss.373–413). Bursa: Ekin Yayınları.
- Ersoy, M. (2007). Kapsamlı planlama kavramının tarihsel gelişimi ve bugünü. M. Ersoy (Ed.), *Kentsel planlama kuramları içinde*, (ss.115–170). Ankara: İmge Kitabevi.
- Ertugal, E. (2017). Challenges for regional governance in Turkey: The role of Development Agencies. *METU-JFA*, 34(2), 203–224.
- European Commission. (2017). *Reflection paper on the future of EU finances*. Publications Office of the European Union.
- Faludi, A. (1973). *Planning theory*. Oxford: Pergamon Press.
- Faludi, A. (2000). The performance of spatial planning. *Planning Practice and Research*, 15(4), 299–318.
- Faludi, A. (2010). *Cohesion, coherence, cooperation: European spatial planning coming of age?* London: Routledge.
- Firidin, E. (2004). Değişen paradigmlar ekseninde kent planlamaya yeni yaklaşımlar. *Planlama Dergisi*, 28(2), 44–50.

- Fischer, F. ve Forester, J. (1993). *The argumentative turn in policy analysis and planning*. London: UCL Press.
- Forester, J. (1999). *The deliberative practitioner: Encouraging participatory planning processes*. MIT Press.
- Freeman, R. E. (1984). *Strategic management: A stakeholder approach*. Indiana: Pitman.
- Gedikli, B. (2007). Stratejik mekânsal planlama: planlamada yeni anlayışlar, yöntemler ve teknikler. M. Ersoy (Ed.), *Kentsel planlama kuramları içinde*, (ss.237-290). Ankara: İmge Kitabevi.
- Government of Ireland. (2018). *Project Ireland 2040: National Planning Framework*. Dublin: The Stationery Office.
- Gülümser, A. A., Öztürk, N. K., Akay, M. ve Belli, B. (2023). Ülke planlamada kentsel dönüşümün yeri: Türkiye Mekânsal Strateji Planı örneği. *Çevre, Şehir ve İklim Dergisi*, 2(4), 1-19.
- Habermas, J. (1984). *The theory of communicative action: Vol. 1. Reason and the rationalization of society*. Beacon Press.
- Hall, P. (2002). *Urban and regional planning*. Routledge.
- Harvey, D. (1989). From managerialism to entrepreneurialism: The transformation in urban governance in late capitalism. *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*, 71(1), 3-17.
- Healey, P. (1992). A planners day: Knowledge & action in communicative practices. *Journal of the American Planning Association*, 58(1), 9-20.
- Healey, P. (2004). The treatment of space and place in the new strategic spatial planning in Europe. *International Journal of Urban and Regional Research*, 28(1), 45-67.
- Healey, P. (2006). *Collaborative planning: Shaping places in fragmented societies*. Palgrave Macmillan.
- Healey, P., Khakee, A., Motte, A. ve Needham, N. (1999). European developments in strategic spatial planning. *European Planning Studies*, 7(3), 339-355.
- Hillier, J. (2002). *Shadows of power: An allegory of prudence in land-use planning*. London: Routledge.
- Innes J. E. ve Booher, D. E. (2003). Collaborative policymaking: Governance through dialogue. M. Hajer ve H. Wagenaar (Ed.) *Deliberative policy analysis: Understanding governance in the network society içinde*, (ss.33-59). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Innes, J. E. (1996). Planning through consensus building. *Journal of The American Planning Association*, 62(4), 460-472.
- Innes, J. E. ve Booher, D.E. (1999). Consensus building and complex adaptive systems: A framework for evaluating collaborative planning. *Journal of the American Planning Association*, 65(4), 412-423.
- Innes, J. E. ve Booher, D.E. (2010). *Planning with complexity: An introduction to collaborative rationality for public policy*. Routledge.
- Kalkınma Bakanlığı. (2015). *Kalkınma için uluslararası işbirliği, metotlar ve yaklaşımlar*, 10.Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- Kalkınma Bakanlığı. (2018). *Stratejik planlama için analiz ve yöntemler rehberi*.
- Keleş, R. (1997). *Kentleşme politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kulözü Uzunboy, N., Gürel, Ç. ve Demircioğlu, C. (2020). Katılımlı yaklaşımla ortaya çıkarılan örtük bilginin kodlanmış bilgiden farkının ortaya konulması. *İdealkent*, 29(11), 290-315. DOI: 10.31198/idealkent. 682542.
- Kulözü, N. ve Tekeli, İ. (2014). Socio-psychological factors affecting participatory planning processes at interactional level. *Megaron*, 9(1), 1-13. DOI: 10.5505/MEGARON.2014.54264.
- Mastop, H. ve Faludi, A. (1997). Evaluation of strategic plans: The performance principle. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 24(6), 815-832.
- Medeiros, E. (2016). Territorial cohesion: An EU concept. *European Journal of Spatial Development*, (60), 1-30.
- METREX. (2010). *Metropolitan Spatial Planning Systems in Europe: Framework for Capacity Assessment*. METREX Secretariat.
- Milanović, M. (2010). *Strategic Planning Manual*. Bosnia and Herzegovina: UNDP.

- Morozov, E. (2022). Critique of techno-feudal reason. *New Left Review*, (133), 89-126.
- Nadin V. vd. (2018). *COMPASS – comparative analysis of territorial governance and spatial planning systems in Europe. Applied research 2016-2018: Final report*. ESPON & TU Delft.
- Nadin, V. ve Fernández Maldonado, A. M. (2018). Spatial planning systems in Europe: multiple trajectories. *Planning Practice & Research*, 38(5), 625–638.
- Nadin, V. ve Stead, D. (2008). European spatial planning systems, social models and learning. *The Planning Review*, 44(1), 35-47.
- Nalcı Arıbaş, N. (2013). Kamuda stratejik planlamanın “katılımcılık” boyutu. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 4(1), 80-100.
- Newman P. ve Thornley A. (2002). *Globalisation, world cities, and urban planning: Developing a conceptual framework*. London: LSE.
- OECD. (2017). *The governance of land use in OECD countries: Policy analysis and recommendations*. Paris: OECD Publishing.
- Özdemir, E. (2023). Kent plancısının politik rolü: Türkiye’den çıkarımlar. *Planlama Dergisi*, 33(2), 288-301. Doi:10.147.44/planlama. 2023.57984.
- Özgül, B. (2015). Gelişen bilişim teknolojilerinin merkezden ve yerinden yönetim anlayışlarına etkisi. *ASOS Journal*, 3(9), 457-473.
- Padaki, V. (2000). Coming to grips with organisational values. *Development in Practice*, 10(3-4), 420-435.
- Penpecioglu, M. ve Taşan-Kok, T. (2016). Alienated and politicized? Young planners’ confrontation with entrepreneurial and authoritarian state intervention in urban development in Turkey. *European Planning Studies*, 24(6), 1037-1055.
- Sager, T. (2002). Deliberative planning and decision-making: An impossibility result. *Journal of Planning Education and Research*, 21(4), 367–378.
- Sarı, V. İ., Yener, I. N., İnan, Ö. (2018). *Mekansal planlama sistemine ilişkin değerlendirme raporu*. Kalkınma Bakanlığı, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Kentsel ve Mekansal Gelişme Dairesi.
- Sezgin, E. ve Erkut, G. (2020). Kalkınma ajansları ve Türkiye mekansal planlama sisteminin dönüşümü. İ. Dinçer ve Z. Enlil. (Ed.), *Kent ve planlama içinde*, (ss.149-168). İstanbul: YEM.
- Sınacı, F. ve Sat, N. A. (2016). Kapsamlı planlamadan stratejik mekansal planlamaya: Türkiye örneği. A. Uğurlar vd. (Ed.), *Mekan ve planlama içinde*, (ss.21-38). Ankara: Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Şengül, T. (2002). Planlama paradigmalarının dönüşümü üzerine eleştirel bir değerlendirme. *Planlama Dergisi*, 26(2-3), 8-30.
- Tekeli, İ. (1971). *Planlama ve ülkesel fiziki planlama üzerine*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi.
- Tekeli, İ. (2009). *Akılcı planlamadan bir demokrasi projesi olarak planlamaya*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tewdwr-Jones, M. ve Allmendinger, P. (1998). Deconstructing communicative rationality: a critique of Habermasian collaborative planning. *Environment and Planning A*, 30(11), 1975-1989. <https://doi.org/10.1068/ a301975>
- Torino Metropol. (2025). *Metropolitan Turin 2025*, torinostrategica.it.
- Tzu, S. (2024). *Sun Tzu savaş sanatı*. İstanbul: Koridor Yayınevi.
- Varol, S. F. (2022). Yankı odası: Kavramsal bir çerçeve. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 15(91), 457-474. DOI:10.29228/ JASSS.63626.
- Varoufakis, Y. (2026). *Teknofeodalizm*. İstanbul: Diplomat.
- Walsh, J. A. (2019). Visions and plans for regional development in Ireland. *Administration*, 67(3), 7–39.
- Williams, B., Walsh, C. ve Boyle, I. (2010). The Development of the functional urban region of Dublin: Implications for regional development markets and planning, *Journal of Irish Urban Studies*, 7(9), 5-30.

Yıldız, R. ve Çıracı, H. (2006). 5216 sayılı yeni Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun stratejik mekânsal planlama yaklaşımı açısından değerlendirilmesi. *İTÜ Dergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım*, 5(2), 197-206.

Bölüm 9

MODERNİTEDEN POSTMODERNİTEYE GEÇİş EKSENİNDE PLANLAMA YAKLAşIMLARI

Demet EROL¹

1.Giriş

Modern, Modernite (Modernity), Modernizm (Modernism), Postmodernite (Postmodernity) ve Postmodernizm (Postmodernism) kavramları sıklıkla birbirine karıştırılan, ancak hem etimolojik hem de kavramsal olarak farklı düzlemlerde anlam taşıyan terimlerdir. Bu kavramların doğru biçimde tanınması, modernite–postmodernite tartışmalarının ve buna bağlı olarak planlama kuramlarındaki dönüşümün anlaşılabilmesi açısından önemlidir. Modern sözcüğü Latince *modo* (şimdi, güncel) kökünden gelir ve geçmişe, geleneksel olana karşıt biçimde yeniliğe, çağdaşlığa ve ilerlemeye göndermede bulunur (Jerath, 2021). *Modernite*, Aydınlanma düşüncesinin etkisiyle şekillenmiş, akılcılık, bilimsel ilerleme ve sekülerleşme ilkelerine dayalı bir toplumsal ve düşünsel dönemi tanımlar. *Modernizm* ise bu ilkelerin kültürel ve sanatsal düzeydeki ifadesidir; yenilik, deneysencilik ve biçimsel kopuş arayışlarını temsil eder. Buna karşılık *Postmodernite*, modernitenin temel kabullerine duyulan inancın zayıflamasıyla ortaya çıkan toplumsal ve kültürel bir dönemi ifade ederken; *Postmodernizm*, bu dönemin entelektüel, sanatsal ve teorik yansımalarını temsil eder. Dolayısıyla bu kavramlar arasındaki ayrımların netleştirilmesi, yalnızca felsefi değildir; aynı zamanda planlama kuramındaki epistemolojik dönüşümlerin de anlaşılmasını sağlar.

Habermas ve Ben-Habib (1981)'e göre modern kavramı, ilk kez 5. yüzyılda Hristiyan dönemi ile pagan geçmişi ayırmak için kullanılmış; tarih boyunca her çağ kendini Antik Çağa karşı “yeni” olarak tanımladığı anlarda yeniden ortaya çıkmıştır. Rönesans'tan Aydınlanma'ya, Romantizm'den 19. yüzyıl modernizmine uzanan süreçte modernlik, başlangıçta antik modelleri taklit

¹ Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, şehir ve Bölge Planlama AD, edemet@gazi.edu.tr
ORCID iD: 0000-0002-1705-4297

Sonuç olarak, günümüz kent planlaması, modernite ve postmodernite kavramsal çerçevesi ile modernist ve postmodernist yaklaşımların güçlü ve sınırlı yönlerini dikkate alarak, bütüncül, esnek, katılımlı ve çok boyutlu bir anlayışla şekillenmektedir. Modernizm, düzen, verimlilik ve bilimsel kesinlik ilkeleriyle kent planlamaya yapı kazandırırken; postmodernizm, çeşitliliği, yerel bağlamı, katılımı ve esnekliği ön plana çıkararak kentleri sosyal olarak üretilebilir, deneyimsel ve çok katmanlı mekânlar hâline getirir.

Kaynakça

- Allmendinger, P. (2002). The post-positivist landscape of planning theory. In P. Allmendinger & M. Tewdwr-Jones (Eds.), *Planning futures: New directions for planning theory* (pp. 3–19). Routledge.
- Alterman, R., & Stav, T. (1998). Collaborative planning: Shaping places in fragmented societies (Book review). *Journal of Planning Education and Research*, 17(3), 266–268.
- Campbell, C. (2006). Modernity and postmodernity. In R. A. Segal (Ed.), *The Blackwell companion to the study of religion* (pp. 309–320). Blackwell Publishing.
- Dear, M. (1986). Postmodernism and planning. *Environment and Planning D: Society and Space*, 4, 367–384. <https://doi.org/10.1068/d040367>
- Dear, M. (1991). The premature demise of postmodern urbanism. *Cultural Anthropology*, 6(4), 538–552. DOI: 10.1525/can.1991.6.4.02a00060
- Dear, M., & Flusty, S. (1998). Postmodern urbanism. *Annals of the Association of American Geographers*, 88(1), 50–72.
- Ellin, N. (1999). *Postmodern urbanism*. Princeton Architectural Press.
- Ersoy, M. (2017). Planlama kuramları. In *Kent planlama* (pp. 127–164). İmge Kitabevi.
- Feyerabend, P. K. (1970). *Against method: Outline of an anarchistic theory of knowledge*. University Digital Conservancy.
- Flyvbjerg, B. (1998). *Rationality and power: Democracy in practice*. University of Chicago Press.
- Flyvbjerg, B. (2002). Planning and Foucault: In search of the dark side of planning theory. In P. Allmendinger & M. Tewdwr-Jones (Eds.), *Planning futures: New directions for planning theory* (pp. 44–62). Routledge.
- Freestone, R. (2001). History of urban planning (Western). In N. J. Smelser & P. B. Baltes (Eds.), *International encyclopedia of the social and behavioral sciences* (pp. 16058–16063). Pergamon. <https://doi.org/10.1016/B0-08-043076-7/04428-4>
- Garde, A. (2018). Value of postmodernism for urban planning and design. *Journal of Architectural and Planning Research*, 35(4), 291–302.
- Goodchild, B. (1990). Planning and the modern/postmodern debate. *Town Planning Review*, 61(2), 119–137. JSTOR erişimi
- Habermas, J., & Benhabib, S. (1981). Modernity versus postmodernity. *New German Critique*, (22), 3–14. Duke University Press. <http://links.jstor.org/sici?sici=0094-033X%28198124%290%3A22%-3C3%3AMVP%3E2.0.CO%3B2-J>
- Harrison, P. (1996). *Postmodern confronts planning: Some thoughts on an appropriate response*. *Town and Regional Planning*, (40), University of Natal. (pp 26–34)
- Harrison, P. (2002). A pragmatic attitude to planning. In P. Allmendinger & M. Tewdwr-Jones (Eds.), *Planning futures: New directions for planning theory* (pp. 157–172). Routledge.
- Harvey, D. (1989). *The condition of postmodernity: An enquiry into the origins of cultural change*. Blackwell.
- Harvey, D. (1997). *Postmodernliğin durumu: Kültürel değişimin kökenleri* (S. Savran, Çev.). Metis Yayınları.

- Healey, P. (1997). *Collaborative planning: Shaping places in fragmented societies*. Palgrave Macmillan.
- Healey, P. (2003). Collaborative planning in perspective. *Planning Theory*, 2(2), 101–123. <https://doi.org/10.1177/14730952030022002>
- Hirt, S. A. (2005). Toward postmodern urbanism? Evolution of planning in Cleveland, Ohio. *Journal of Planning Education and Research*, 25(1), 27–42. <https://doi.org/10.1177/0739456X04270465>
- Hirt, S. A. (2009). Premodern, modern, postmodern? Placing new urbanism into a historical perspective. *Journal of Planning History*, 8(3), 263–283. <https://doi.org/10.1177/1538513209338902>
- Huxley, M. (2009). Planning, urban. In R. Kitchin & N. Thrift (Eds.), *International encyclopedia of human geography* (pp. 193–198). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-008044910-4.01097-X>
- Innes, J. E. (1995). Planning theory's emerging paradigm: Communicative action and interactive practice. *Journal of Planning Education and Research*, 14(3), 183–189. <https://doi.org/10.1177/0739456X9501400307>
- Innes, J. E., & Booher, D. E. (2010). *Planning with complexity: An introduction to collaborative rationality for public policy*. Routledge.
- Jerath, K. S. (2021). *Science, technology and modernity*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-80465-7>
- Kulözü-Uzunboy, N. (2020). Modernite projesinin sosyo-mekânsal süreçlerinin temsili için bir öneri: Mekânın ilişkisel temsili. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(75), 1068–1080. <https://doi.org/10.17719/jisr.2020.4095>
- Liotard, J. F. (1984). *The postmodern condition: A report on knowledge*. University of Minnesota Press.
- Mumford, L. (2007). *Tarih boyunca kent: Kökenleri, geçirdiği değişimler ve geleceği* (G. Koca & T. Tosun, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eser 1961'de yayımlanmıştır.)
- Oranje, M. (2002). Planning and the postmodern turn. In P. Allmendinger & M. Tewdwr-Jones (Eds.), *Planning futures: New directions for planning theory* (pp. 171–185). Routledge.
- Pelorosso, R. (2020). Modeling and urban planning: A systematic review of performance-based approaches. *Sustainable Cities and Society*, 52, Article 101867. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2019.101867>
- Relph, E. C. (1987). *The modern urban landscape: 1880 to the present* (with a new preface). Johns Hopkins University Press. (pp 25-40)
- Sandercock, L., & Forsyth, A. (1992). A gender agenda: New directions for planning theory. *Journal of the American Planning Association*, 58(1), 49–59. <https://doi.org/10.1080/01944369208975534>
- Simons, M. (2022). Jean-François Lyotard and postmodern technoscience. *Philosophy & Technology*, 35, Article 31. <https://doi.org/10.1007/s13347-022-00517-3>
- Soja, E. W. (1997). *Postmodern geographies: The reassertion of space in critical social theory* (Hindistan baskısı). Rawat Publications.
- Tekeli, İ. (1999, 8–10 Haziran). Osmanlı ve erken Cumhuriyet modernitesinde planlamanın yeri [Konferans bildirisi]. *Kamu Yönetiminde Planlamanın Kurumsallaşması Konferansı*, Mersin Üniversitesi. https://www.academia.edu/30885676/OSMANLI_VE_ERKEN_CUMHUR-C4%B0YET_MODERN%C4%B0TES%C4%B0NDE_PLANLAMININ_YER%C4%B0
- Tekeli, İ. (2017). Postmodernizm tartışmaları üzerine düşünceler. *Düşünme Dergisi*, (10). <https://doi.org/10.5281/zenodo.7419910>
- Townley, B. (1993). Foucault, power/knowledge, and its relevance for human resource management. *Academy of Management Review*, 18(3), 518–545. <https://doi.org/10.2307/258907>
- Tustian, R. E. (2001). Organization of planning, administrative. In N. J. Smelser & P. B. Baltes (Eds.), *International encyclopedia of the social and behavioral sciences* (pp. 11469–11474). Pergamon. <https://doi.org/10.1016/B0-08-043076-7/04438-7>
- Urbano, J. (2016). The Cerda plan for the expansion of Barcelona: A model for modern city planning. *Focus*, 12(1), Article 13. <https://doi.org/10.15368/focus.2016v12n1.2>
- Zulfiqar, U. M., & Kausar, M. (2023). Historical development of urban planning theory: Review and comparison of theories in urban planning. *International Journal of Innovative Science and Technology*, 5(1), 37–55. <https://doi.org/10.33411/IJIST/2023050103>

Bölüm 10

GÜNÜMÜZ RİSK TOPLUMU İÇİN PLANLAMA YAKLAŞIMI

Nur Sinem PARTİGÖÇ ŞÜYÜN¹

1. Sanayileşme ve Küreselleşme Süreçlerinin Kaçınılmaz Sonucu Olarak Risk Toplumu

Bu bölümün amacı temel olarak risk toplumu kavramının günümüzün küresel temaları üzerindeki etkilerinin ve dirençli kentsel alanların oluşturulmasına yönelik planlama yaklaşımının nasıl olması gerektiğinin tartışılmasıdır. Bölümün akışı gereği, ilk ana başlık altında risk toplumu kavramına yönelik ilgili literatürün incelenmesi, risk toplumunu oluşturan temel koşulların ortaya konulması ile sanayileşme öncesine ve sonrasına ilişkin dönemsel farklılıkların tartışmaya yer verilmiştir.

1.1. Kavramsal Çerçeve

1980’li yılların başında modern kuramcılardan biri olan Alman sosyolog Ulrich Beck tarafından geliştirilen risk toplumu kavramı, modern toplumların karşı karşıya kaldığı küresel ve karmaşık riskleri konu alan bir teoridir. Risk toplumu kavramı özellikle 19. yüzyıla damgasını vuran sanayileşme ve 20. yüzyılı önemli ölçüde şekillendiren küreselleşme ile devam eden değişim sürecinin etkisiyle, toplumların artık yalnızca doğa kaynaklı risklerle değil; aynı zamanda teknolojik, sosyal ve ekonomik risklerle karşı karşıya olduğunu ifade eder. Küresel ölçekli riskler olarak sayılabilecek salgınlar, ekonomik krizler, küresel iklim değişikliği gibi birçok riskin günümüz modern toplum yapısını önemli ölçüde tehdit ettiği görülmekte ve deneyimlenmektedir. Risk toplumu kavramı, toplumların, bireylerin ve devletlerin bahsi geçen bu riskleri nasıl algıladığını ve bu risklerle nasıl başa çıktığını anlamak üzerine bir çerçeve sunmaktadır (Timur, 2017).

¹ Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama AD, npartigoc@pau.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-9905-2761

Kaynakça

- Adger, W. N. (2000). Social and ecological resilience: are they related?. *Progress in Human Geography*, 24(3), 347-364.
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) (2023). *Afet Risklerini Azaltmaya Yönelik Şehir Planlama ve Yapılaşma Rehberi*, İstanbul Sismik Riskin Azaltılması ve Acil Durum Hazırlık Projesi (İSMEP), Ankara. ISBN: 978-625-98656-3-8.
- Ahsan, M. M. (2023). Afetlerin Gayrimenkul Üzerindeki Etkisi. *Disiplinlerarası Bakışla Afet Risk Yönetimi 2*, Bölüm 2. Nobel Kitabevi, Ankara. ISBN: 978-625-398-218-8.
- Akbaş, İ. (2023). Dirençlilik ve dirençli kent yaklaşımında yeni eğilimler: Bibliyometrik bir analiz. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13(3), 1866-1889.
- Alhassani, S.S., Alzubaidi, R.M., Hussien, A.A. (2024). Navigating Uncertainties: A Scoping Review of Risks in Urban Planning. *Future Cities and Environment*, 10, 14.
- Bağdatlı, D. (2023). Afetin Ekonomik Sonuçlarının Kalkınma Üzerine Etkisi. *Sürdürülebilir Kalkınma ve Afet Yönetimi*, Bölüm 5. Gazi Kitabevi, Ankara. ISBN: 978-625-365-215-9.
- Balamir, M. (2022). Kentsel Risk Yönetimi: Türkiye’de Yanlış Bilinenler ve Bilinmeyenler. *İdealkent*, 13(37), 1060-1069.
- Beck, M., Johnson, T. (2023). Integrating key insights of sociological risk theory into the ecosystem services framework. *Sustainability Science*, 18(4), 1457-1472.
- Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a New Modernity*, London: Sage Publications.
- Beck, U. (1998). *World Risk Society*. Cambridge Polity Press.
- Beck, U. (2011). *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*. Çev. Kazım Özdoğan, Bülent Doğan, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Berkes, F., Colding, J., Folke, C. (2000). *Navigating social-ecological systems: building resilience for complexity and change*. Cambridge University Press: UK.
- Bosher, L. (2014). Built-in resilience through disaster risk reduction: operational issues. *Building Research & Information*, 42(2), 240-254.
- Bouder, F., Lofstedt, R., Way, D. (Eds.). (2024). *Risk governance: Application to urban challenges*. Routledge.
- Bozkurt, Ö. (2022). *Sürdürülebilir Kalkınma Gündeminde Afet Politikaları*. Türk İdari Araştırmalar Vakfı, Ankara. ISBN: 978-625-7197-29-8.
- Budimir, M., Sillitoe, P., Lovell, E. (2020). A risk agreement approach for equitable disaster risk reduction (Tomorrow’s Cities Report). UKRI GCRF Tomorrow’s Cities.
- Çuhacı, A. (2007). Ulrich Beck’in Risk Toplumu Kuramı. *Sosyoloji Dergisi*, 3 (14), 130 – 157.
- Dufty, N. (2012). *Learning for disaster resilience*. Australian & New Zealand Disaster and Emergency Management ConferenceAt: Brisbane, Australia, 150-164.
- Dünya Bankası (2022). Urban Development. <https://www.worldbank.org/en/topic/urbandevelopment> (Erişim Tarihi: Ağustos 2025).
- Elsworth, G., Gilbert, J., Robinson, P., Rowe, C., Stevens, K. (2009). National Review of Community Education. *Awareness and Engagement Programs for Natural Hazards*, RMIT University, The National Community Safety Working Group of the Australian Emergency Management Committee.
- Ersoy, M. (2023). *Sürdürülebilir kentleşme ve planlama*. İmge Kitabevi.
- Füller, H., Marquardt, N. (Eds.) (2025). Theorizing the risk city: Reflections on vulnerability, resilience, and transformation in an age of urban disaster and conflict. Springer Nature.
- Gencer, E.A. (2013). The Interplay Between Urban Development, Vulnerability, and Risk Management: A Case Study of Istanbul Metropolitan Area, *SpringerBriefs in Environment, Security, Development and Peace*. Mediterranean Studies, Volume 7.
- Gerdan, S. (2022). Afet Zararlarının Azaltılmasının Bir Sorunu Olarak Sürdürülebilirlik. *Sürdürülebilir Kalkınma Gündeminde Afet Politikaları*, Bölüm 3. Türk İdari Araştırmalar Vakfı, Ankara. ISBN: 978-625-7197-29-8.

- Giddens, A. (2010). *Modernliğin Sonuçları*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Godschalk, D. R. (2003). Urban hazard mitigation: Creating resilient cities. *Natural Hazards Review*, 4(3), 136-143.
- Görmüş, S., Ergan, M. F. (2024). Pandemi Sürecinde Kentsel Planlama ve Tasarımda Mekansal Taktikler. *Pandeminin Dönüştürdüğü Mekan ve İnsana Dair*, Bölüm 14, 299-318. ISBN: 978-625-98568-9-6.
- Hatipoğlu, S., Kavanoz, S. (2024). Kentsel Dirençliliğin Farklı Boyutları, Erciyes Üniversitesi *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 67, 15-23.
- Johnson, M., Chen, W. (2023). Transformation towards risk-sensitive urban development: A comparative analysis. *Journal of Urban Resilience and Sustainability*, 15(2), 45-67.
- Mythen, G. (2022). Considering risk: Placing the work of Ulrich Beck in context. *Journal of Risk Research*, 25(5), 567-581.
- Özeyranlı, O., Yılmaz, C. (2023). Afet risk yönetimi ve kent planlaması. Çantay Kitabevi.
- Partigöç, N. S. (2024). Akıllı Kentler Afetler Karşısında Daha mı Dirençli?, *Pandeminin Dönüştürdüğü Mekan ve İnsana Dair*, Bölüm 11, 239-256. ISBN: 978-625-98568-9-6.
- Partigöç, N.S. (2022a). *Artificial Intelligence Perspective for Smart Cities*, Chapter 3 - From Digital to Sustainable Urban Systems, CRC Press, Taylor and Francis Group, Basım sayısı:1, ISBN:978-1-032-13619-6.
- Partigöç, N.S. (2022b). *Artificial Intelligence Perspective for Smart Cities*, Chapter 10 - Disaster Risk Management, CRC Press, Taylor and Francis Group, Basım sayısı:1, ISBN:978-1-032-13619-6.
- Pendall, R., Foster, K.A., Cowell, M. (2010). Resilience and regions: building understanding of the metaphor. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 3(1), 71-84.
- Soydemir, S. (2011). Modernizmin Karanlık Yüzü: Risk Toplumu. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 3, No 2, 169 – 178.
- Tekeli, İ. (2023). Açık planlamaya doğru. İmge Kitabevi.
- The International Disaster Database (EM-DAT) (2021). http://emdat.be/sites/default/files/adsr_2021.pdf, (Erişim Tarihi: Şubat 2025).
- Timur, K. (2017). Kitap İncelemesi: Ulrich Beck: Risk Toplumu – Başka Bir Modernliğe Doğru. *Intermedia International e-Journal*, 4 (6), 188 – 1992.
- Tiryakioğlu, M. (2016). *Afetlerle Kalkınma-Tecrübeler, Politikalar ve Beklentiler*. Efil Yayınevi, Ankara. ISBN: 978-605-4160-68-6.
- United Nations (2021). World population prospects: The 2017 Revision. www.un.org/development/desa/publications/worldpopulation. (Erişim Tarihi: Şubat 2025).
- Urry, J. (1994). Time, Leisure and Social Identity. *Time & Society*, 3(2), 131-149.
- Varol, Ç. (2017). Sürdürülebilir Gelişimde Akıllı Kent Yaklaşımı: Ankara'daki Belediyelerin Uygulamaları (Smart City Approach for Sustainable Development: Practices of Municipalities in Ankara). *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 26 (1).
- Varol, M. E. (2022). İnsanın İnsana Yaşattığı Afetler. *Disiplinlerarası Bakışla Afet Risk Yönetimi 1*, Bölüm 11. Nobel Kitabevi, Ankara. ISBN: 978-625-433-588-4.

Bölüm 11

İLETİŞİMSEL RASYONALİTE, KATILIM OLGUSU VE KATILIMLI PLANLAMA

Tuğçe ŞANLI KATI¹

1. Giriş

Planlama, “bir bilimsel yöntemin – ne kadar ilkel olursa olsun – politika yapımına uygulanması” olarak tanımlanırken (Faludi, 1973: 1), Friedmann (2005) ve Albrechts'e (2003) göre planlama, aynı zamanda yerleşik bir devlet faaliyeti ve tarihsel olarak kurumsallaşmış bir pratiktir. Ancak özellikle neoliberal politikaların etkisi ve kentlerin gelişimiyle beraber planlama, giderek daha girişimci bir kimlik kazanmıştır (Friedmann & Douglass, 1998). Sanayi devrimi öncesinde kent planlaması, daha çok nesne odaklı ve biçimsel kurgulanırken, sanayileşmeyle birlikte veri odaklı, işlevselci bir yaklaşım gelişmiştir. Bu dönüşüm, planlama disiplininin kurumsallaşmasına ve daha kapsamlı yasal düzenleme ihtiyacının doğmasına neden olmuştur (Healey, 2006). 19. yüzyılın sonlarına doğru Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da yeşil alanları düzenlemeye ve mekânsal gelişimi yönlendirmeye yönelik master ve yerleşim planları geliştirilmiş; bu yaklaşımlar, kamulaştırma ve arazi toplulaştırması gibi araçlarla birlikte, mülkiyet haklarını etkileyen yeni müdahale biçimlerini gündeme getirmiştir (Ward, 1994). Bu müdahaleler, planlamanın kuram ve uygulama alanında giderek derinleşen gerilimlere yol açmış ve bu durum disiplinin söylemsel dönüşümler aracılığıyla yeniden yapılanmasını zorunlu hale getirmiştir.

Sosyal teori içinde yer alan planlama kuramları da değişen toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda yeni arayışlara yönelmiş; modernizmin sorgulanması ve postmodern eleştirilerin etkisiyle katı modellerden daha esnek yaklaşımlara doğru evrilmiştir. Özellikle pozitivist epistemolojilere eleştirel alternatifler geliştirmiş ve bu durum modernist planlamanın ölümü olarak yorumlanmıştır (Sandercock, 1998). 1960'ların modernist iyimserliği, planlamada rasyonel ve kapsamlı

¹ Doç. Dr. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama AD, tugce.sanli@omu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-4651-7609

oluşturmuştur. Ancak planlama, daha esnek, çoğulcu ve bağlamsal yaklaşımlara yönelmek zorundadır. Post-sömürgeci perspektifler, Batı merkezci modellere alternatifler ve iklim krizi, toplumsal hareketler, göç ve salgınlar gibi içinde bulunduğumuz risk toplumunun gerçekleri (yeni aniden ortaya çıkışlar) kuramsal çerçevenin sürekli yenilenmesini zorunlu kılmaktadır. İletişimsel rasyonalite bu yaklaşımını temel alan katılımlı planlama süreçlerin geleceği, ancak bu eleştirilerden beslenen ve yeni arayışlara açık bir planlama anlayışıyla mümkün olacaktır.

Kaynakça

- Albrechts, L. (2003). Albrechts Planning and power: towards an emancipatory planning approach, *Environment and Planning C*, 21(6), pp. 905-924.
- Alexander, C. (1965). A city is not a tree. *Ekistics*, 139, 344-348.
- Allmendinger, P. (2009). *Planning theory* (2nd ed.). Palgrave MacMillan.
- Allmendinger, P. and Tewdwr-Jones, M. (2002) *Planning futures: new directions for planning theory*. Routledge
- Arnstein, S. R. (1969). A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216-224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
- Ataöv, A. (2013a). İnsancıl bakış açısıyla konut üretimi: 'Diğer aktörler' meselesi. *Planlama*, 23(2), 77-82. <https://doi.org/10.5505/planlama.2013.24633>
- Ataöv, A. (2013b). Karar verme süreçlerinin demokratikleşmesinde stratejik yaklaşımın rolü: Süreç tasarımı, katılım ve eylem. *Planlama*, 23(3), 125-133. <https://doi.org/10.5505/planlama.2013.39974>
- Ataöv, A., & Osmay, S. (2007). Türkiye'de kentsel dönüşüme yöntemsel bir yaklaşım. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 24(2), 57-82. <https://doi.org/10.4305/METU.JFA.2007.2.3>
- Bernstein, Richard J. (ed.) (1985). *Habermas and modernity*. Cambridge: MIT Press.
- Bolan, R. S. (1967). Emerging views of planning. *Journal of the American Institute of Planners*, 33(4), 233-245.
- Booher, D., & Innes, J. (2002). Network power in collaborative planning. *Journal of Planning Education and Research*, 21(3), 221-236.
- Davidson, S. (1998) Spinning the wheel of empowerment. *Planning*, 1262, 14- 15
- De Neufville, J. I. (1983). Planning theory and practice: Bridging the gap. *Journal of Planning Education and Research*, 3(1), 35-45.
- Ersoy, M. (2016). Planlama kuramlarının sınıflandırılması. M. Ersoy (Ed.), *Kentsel Planlama Kuramları* (3. b., ss. 41-104). İmge Kitabevi.
- Faludi, A. (1973) *Planning Theory*, Oxford: Pergamon Press.
- Flyvbjerg, B. (1998) *Rationality and Power*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Flyvbjerg, B. (2002) 'Bringing Power to Planning Research One Researcher's Praxis Story', *Journal of Planning Education and Research*, 21(4), pp. 353-366.
- Flyvbjerg, B. & Richardson, T. (2002) 'Planning and Foucault: In Search of the Dark Side of Planning Theory', in Tewdwr-Jones, P.A.a.M. (ed.) *Planning futures : new directions for planning theory*. London and New York: Routledge, pp. 44-62.
- Forester, J. (1987) Planning In the Face of Conflict: Negotiation and Mediation Strategies in local Land Use Regulation, *Journal of the American Planning Association*, 53:3, 303-314, DOI: 10.1080/01944368708976450
- Forester, J. (1989) *Planning in the Face of Power*. Berkeley, CA: University of California Press
- Forester, J. (1999) *The Deliberative Practitioner: Encouraging Participatory Planning Processes*. Cambridge, MA: MIT Press.

- Forester, J. (2001). An Instructive Case-study Hampered by Theoretical Puzzles: Critical Comments on Flyvbjerg's Rationality and Power. *International Planning Studies*, 6(3), 263–270. <https://doi.org/10.1080/713672905>
- Foucault, M. (1980) *Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972-1977*. Random House LLC.
- Foucault, M. (1982) 'Subject and Power', *Critical Inquiry*, 8(4), sf. 777-795
- Friedmann, J. (2005). Planning cultures in transition. In B. Sanyal (Ed.), *Comparative planning cultures* (pp. 29–44). London: Routledge.
- Friedmann, J. & Douglass, M. (1998) 'Editors' introduction, in Douglass, M. and Friedmann, J. (eds.) *Cities for Citizens*. Chichester: John Wiley & Sons, pp. 1-6.
- Gedikli, B. (2012). İletişimsel akılcılık. M. Ersoy (Ed.), in *Kentsel planlama ansiklopedik sözlük* (sf. 159–160). Ninova Yayınları
- Günay, B. (2016). Planlama kuramları ve tasarım. M. Ersoy (Der.), *Kentsel Planlama Kuramları* (3. b., ss. 289-328). İmge Kitabevi.
- Habermas, J. (1984), *The Theory of Communicative Action: Reason and the Rationalization of Society*, Volume One, translated by T. McCarthy, Beacon Press, Boston, MA.
- Habermas, J. (1987). *The Philosophical Discourse of Modernity: Twelve Lectures*. MIT Press.
- Healey, P. (1992a) Planning through debate: the communicative turn in planning theory, *Town Planning Review*, 63(2), pp. 143–162.
- Healey, P. (1992b) A planner's day: knowledge and action in communicative practice, *Journal of the American Planning Association*, 58, pp. 9–20.
- Healey, P. (1993) The communicative work of development plans, *Environment and Planning B*, 20, pp. 83–104
- Healey, P. (1996) 'The communicative turn in planning theory and its implications for spatial strategy formation', *Environment and planning B*, 23, pp. 217-234.
- Healey, P. (1998) 'Collaborative planning in a stakeholder society', *Town planning review*, 69(1), p. 1.
- Healey, P. (1999). Institutional analysis, communicative planning, and shaping places. *Journal of planning education and research*, 19(2), 111-121.
- Healey, P. (2003) 'Collaborative planning in perspective', *Planning theory*, 2(2), pp. 101-123.
- Healey, P. (2006) *Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies*. 2nd edition. London: Macmillan
- Hillier, J. (2002) *Shadows of power: an allegory of prudence in land-use planning*. Routledge.
- Huxley, M. (2000). The limits to communicative planning. *Journal of planning education and research*, 19(4), 369-377.
- Huxley, M. and Yiftachel, O. (2000) 'New paradigm or old myopia? Unsettling the communicative turn in planning theory', *Journal of planning education and research*, 19(4), pp. 333-342.
- Innes, J. (1995) Planning theory's emerging paradigm: communicative action and interactive practice, *Journal of Planning Education and Research*, 14, pp. 183–191
- Innes, J. E., & Booher, D. E. (2010). *Planning with complexity: An introduction to collaborative rationality for public policy*. Routledge.
- Kulözü, N. (2011). Planlamaya katılım: Araç mı, amaç mı? KBAM 2. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu Bildiriler Kitabı (8–9 Aralık 2011, Ankara), 159–170.
- Kulözü, N. (2012). *Socio-Psychological Dimensions of the Participatory Processes: In The Case of The Local Government And NGO Cooperation In Participatory Democracy Project* (yayınlanmamış doktora tezi). ODTÜ, Ankara.
- Kulözü-Uzunboy, N., Çetin, G., & Demiroğlu, O. C. (2020). Katılımlı yaklaşımla ortaya çıkarılan örtük bilginin kodlanmış bilgiden farkının ortaya konulması. *İdealkent*, 11(29), 290–315. <https://doi.org/10.31198/idealkent.682542>
- Kulözü, N. ve Tekeli, İ. (2014) Socio-Psychological Factors Affecting the Participatory Planning Processes at Interactional Level, *MEGARON / Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi E-Dergisi*, 1, 1-13

- Kurtarı, E., & Ökten, A. N. (2014). Çeşitlenen kentlerde körleşen planlama. *KBAM 5. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu: Toplumsal Çeşitlilik—Yeni Söylem, Politikalar, Mekânsal Planlama ve Uygulamalar, Bildiri Kitabı*, Ankara.
- Legacy, C. (2016). Is there a crisis of participatory planning?. *Planning theory*, 16(4), 425-442.
- Marcuse, P. (1976) 'Professional ethics and beyond: values in planning', *Journal of the American Institute of Planners*, 42(3), pp. 264-274.
- McGuirk, P. M. (2001). Situating Communicative Planning Theory: Context, Power, and Knowledge. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 33(2), 195-217. <https://doi.org/10.1068/a3355>
- Mouffe, C. (2000). *The democratic paradox*. Verso.
- Peker, E., & Ataöv, A. (2024). Planlamadan uygulamaya yerel iklim eyleminde yaşanan zorluklar: Belediyeler için bir yönetim modeli önerisi. *Planlama*, 34(1), 22-35. <https://doi.org/10.14744/planlama.2024.88319>
- Roy, A. (2009). Strangely familiar: Planning and the worlds of insurgence and informality. *Planning Theory*, 8(1), 7-11. <https://doi.org/10.1177/1473095208099294>
- Sager, T. (2018). Communicative Planning. Gunder, M., Madanipour, A., & Watson, V. (Eds.). . *The Routledge handbook of planning theory* (pp.93-104) London: Routledge.
- Sandercock, L. (1998). The death of modernist planning: Radical praxis for a postmodern age. In M. Douglass & J. Friedmann (Eds.), *Cities for citizens* (pp. 163-184). Chichester: John Wiley & Sons.
- Sanli, T., & Townshend, T. (2018). Hegemonic power relations in real practices of spatial planning: the case of Turkey. *European Planning Studies*, 26(6), 1242-1268. <https://doi.org/10.1080/09654313.2018.1448755>
- Sanli, T., Ozdemir Sonmez, F. N., Ilhan, T., & Ozdur, K. (2024). Rigidness of planning law causing fragile grounds for crafting planning tools: neoliberal power and ideology immersed on urban space. *International Journal of Urban Sciences*, 1-19. <https://doi.org/10.1080/12265934.2024.2346169>
- Sanli, T. (2026). Planning culture evolving through accumulations of the vicious cycle of practices: An investigation route for Turkey and beyond. *Planning Perspectives*, 41(1), 253-279. <https://doi.org/10.1080/02665433.2025.2406167>
- Smith, R. W. (1973). A theoretical basis for participatory planning. *Policy sciences*, 4(3), 275-295.
- Spracklen, K. (2009). *The meaning and purpose of leisure: Habermas and leisure at the end of modernity*. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9780230239500_3
- Tekeli, İ. (1990). Kent planlaması ve katılım üzerine düşünceler. 14. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu (6-7 Kasım 1990, İstanbul). Ayrıca bkz. Tekeli, İ. (1991). *Kent Planlaması Konuşmaları* (ss. 66-78). Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.
- Tewdwr-Jones, M. (2002) 'Personal Dynamics, Distinctive Frames and Communicative Planning', in Allmendinger, P. and Tewdwr-Jones, M. (eds.) *Planning futures: new directions for planning theory*. Psychology Press.
- Tewdwr-Jones, M., & Allmendinger, P. (2002). Communicative planning, collaborative planning and the post-positivist planning theory landscape. *Planning futures: New directions for planning theory*, 206-216. Routledge. London.
- Thompson, J. B. (1983). Rationality and Social Rationalization: An Assessment of Habermas's Theory of Communicative Action. *Sociology*, 17(2), 278-294. <https://doi.org/10.1177/0038038583017002010>
- Taylor, N. (1998). *Urban Planning Theory since 1945*. London. SAGE.
- Ward, S. (1994). *Planning and Urban Change*. London. Paul Chapman.
- Yiftachel, O. (1998) 'Planning and social control: Exploring the dark side', *Journal of Planning Literature*, 12(4), pp. 395-406.

Bölüm 12

SOSYAL BİLİMLERDE PARADİGMA DEĞİŞİMİ VE PLANLAMA KURAMLARINA ETKİLERİ

Aslı ALTANLAR¹

1. Giriş

Şehirler, fiziksel, ekonomik, toplumsal, kurumsal ve çevresel süreçlerin karşılıklı etkileşimiyle sürekli olarak yeniden üretilen karmaşık ve dinamik sistemlerdir. Doğal ve ekolojik koşullar ile yapılı çevre, ekonomik süreçler, sosyal yaşam ve kentlilerin gündelik deneyimleri arasında sürekli bir karşılıklı bağımlılık vardır. Bu nedenle kentsel gelişim sürecinde ortaya çıkan sorunların çözümü, çoğu zaman tek bir nedene ya da disipline indirgenememekte; farklı aktörler, ölçekler ve değişkenler arasındaki etkileşimler çerçevesinde şekillenmektedir. Ekonomik, sosyal ve çevresel hedeflere yönelik geliştirilen planlama stratejileri kimi zaman birbirini destekleyen sinerjiler oluştururken, kimi zaman da farklı paydaşlar arasında çatışmalara yol açabilmektedir. Bu karmaşık yapı, kentsel gelişim ve planlama araştırmalarında disiplinler arası bilgiye dayalı, çoğulcu ve bağlama duyarlı yaklaşımları gerekli kılmaktadır (Næss, 2015; Healey, 1997).

Tarihsel süreçte planlama kuramı, uzun yıllar boyunca pozitivist bilim anlayışının etkisiyle nedensellik, öngörülebilirlik ve akılcı karar verme ilkelerine dayalı olarak gelişmiştir. Buna karşın bilim felsefesinde yaşanan epistemolojik dönüşümler ve özellikle post-pozitivist yaklaşımların yükselişi, planlama kuramının bağlama duyarlı, çoğulcu ve çok boyutlu perspektiflere yönelmesine zemin hazırlamıştır (Flyvbjerg, 2001; Healey, 1997; Olsen, 1990). Buna bağlı olarak sosyal bilimlerde yaşanan paradigma değişimleri, planlama kuramının yalnızca yöntemsel araçlarını değil, aynı zamanda bilgi anlayışını, planlama rasyonalitesini ve mekânsal stratejilerini de yeniden şekillendirmiştir (Tekeli, 2009a; Tekeli, 2010). Özellikle 1980'li yıllardan sonra küreselleşme, neoliberal dönüşümler ve yönetim anlayışının güç kazanmasıyla birlikte planlama kuramı,

¹ Doç. Dr., Amasya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehircilik AD, asli.altanlar@amasya.edu.tr; asli.altanlar@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-7168-1857

ziyade, metodolojik çoğulculuğu, çok aktörlü yönetişi, sürekli öğrenmeyi ve uyarlanabilir karar süreçlerini esas alan stratejik bir planlama yaklaşımını benimsemektedir. Bu çalışma ise planlama düşüncesinin tarihsel gelişimini paradigma değişimleri ekseninde yeniden yorumlayarak, planlama kuramlarının tarihsel sürekliliğini ve dönüşümünü açıklayan bütüncül bir kavramsal çerçeve ortaya koymakta; aynı zamanda gelecekte geliştirilecek kuramsal ve uygulamalı araştırmalar için analitik bir değerlendirme zemini sunmaktadır.

Kaynakça

- Alexander, E. R. (2000). Rationality revisited: Planning paradigms in a post-postmodernist perspective. *Journal of Planning Education and Research*, 19(3), 242–256. <https://doi.org/10.1177/0739456X0001900303>
- Altanlar, A. (2016). Planlamayı pozitivist paradigmlar yerine dinamik ilişkilere odaklanarak düşünmek. İçinde *Peyzaj Mimarlığı Kongresi "Söylem ve Eylem"* (8–11 Aralık 2016, ss. 257–273). TMMOB Peyzaj Mimarları Odası.
- Carrier, M. (2012). Tarihsel yaklaşımlar: Kuhn, Lakatos ve Feyerabend. İçinde J. R. Brown (Ed.), *Bilim felsefesi* (ss. 124–161). Fol Kitap.
- Chapin, F. S., Jr. (1957). *Urban land use planning*. Harper & Brothers.
- Cherry, G. E. (1974). *The evolution of British town planning: A history of town planning in the United Kingdom during the 20th century and of the Royal Town Planning Institute*. Leonard Hill.
- Davidoff, P. (1965). Advocacy and pluralism in planning. *Journal of the American Institute of Planners*, 31(4), 331–338. <https://doi.org/10.1080/01944366508978187>
- Davoudi, S. (2012). The legacy of positivism and the emergence of interpretive tradition in spatial planning. *Regional Studies*, 46(4), 429–441. <https://doi.org/10.1080/00343404.2011.618120>
- Ersoy, M. (2016a). Kapsamlı planlama yaklaşımına karşı sağdan bir eleştiri: Adım adım (aşamalı) planlama. İçinde M. Ersoy (Ed.), *Kentsel planlama kuramları* (ss. 171–196). İmge Kitabevi.
- Ersoy, M. (2016b). Planlama kavramı üzerine. İçinde M. Ersoy (Ed.), *Kentsel planlama kuramları* (3. bs., ss. 9–34). İmge Kitabevi.
- Ersoy, M. (2016c). Kapsamlı planlama yaklaşımına karşı liberal eleştiri: Savunmacı planlama anlayışı ve çoğulculuk. İçinde M. Ersoy (Ed.), *Kentsel planlama kuramları* (ss. 205–236). İmge Kitabevi.
- Faludi, A. (1973). The “systems view” and planning theory. *Socio-Economic Planning Sciences*, 7(1), 67–77.
- Flyvbjerg, B. (2001). *Making social science matter: Why social inquiry fails and how it can succeed again*. Cambridge University Press.
- Flyvbjerg, B. (2002). Bringing power to planning research: One researcher’s praxis story. *Journal of Planning Education and Research*, 21(4), 353–366. <https://doi.org/10.1177/0739456X0202100401>
- Forester, J. (1989). *Planning in the face of power*. University of California Press.
- Freestone, R. (2007). The internationalization of the City Beautiful. *International Planning Studies*, 12(1), 21–34. <https://doi.org/10.1080/13563470701346527>
- Galloway, T. D., & Mahayni, R. G. (1977). Planning theory in retrospect: The process of paradigm change. *Journal of the American Institute of Planners*, 43(1), 62–71. <https://doi.org/10.1080/01944367708977761>
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Polity Press.
- Güneş, B. (2003). Paradigma kavramı ışığında bilimsel devrimlerin yapısı ve bilim savaşları cephe-lerindeki fizikçilerden Thomas S. Kuhn ve Alan D. Sokal. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1).

- Hall, P. (2014). *Cities of tomorrow: An intellectual history of urban planning and design since 1880* (4th ed.). Wiley-Blackwell.
- Harvey, D. (2010). *Postmodernliğin durumu* (S. Savran, Çev.). Metis Yayınları.
- Healey, P. (1997). *Collaborative planning: Shaping places in fragmented societies*. Macmillan Press. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-25538-2>
- Healey, P. (2003). Collaborative planning in perspective. *Planning Theory*, 2(2), 101–123. <https://doi.org/10.1177/14730952030022002>
- Howard, E. (2019). *Yarının bahçe kentleri* (V. Atmaca, Çev.). Daimon Yayınları. (Orijinal eser 1902’de yayımlanmıştır)
- Innes, J. E., & Booher, D. E. (2010). *Planning with complexity: An introduction to collaborative rationality for public policy*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203864302>
- Klove, R. C. (1948). City planning in Chicago: A review. *Geographical Review*, 38(1), 127–131. <https://www.jstor.org/stable/210744>
- Kuhn, T. S. (1962). *The structure of scientific revolutions*. University of Chicago Press.
- Kulözü-Uzunboy, N., Çetin, G., & Demiroğlu, O. C. (2020). Katılımlı yaklaşımla ortaya çıkarılan örtük bilginin kodlanmış bilgidен farkının ortaya konulması. *İdealkent*, 11(29), 290–315. <https://doi.org/10.31198/idealkent.682542>
- Kulözü, N. (2015). The place of issues on natural environment in the curriculums of city and regional planning departments of Turkish universities. İçinde E. M. Ayışığı, Ö. Düzbakar, & M. Arslan (Eds.), *Turkey at the beginning of the 21st century: Past and present* (ss. 438–455). St. Kliment Ohridski University Press.
- Kulözü, N., & Tekeli, İ. (2014). Socio-psychological factors affecting participatory planning processes at the interactional level. *Megaron*, 9(1), 1–13. <https://doi.org/10.5505/MEGARON.2014.54264>
- Kulözü-Uzunboy, N., & Kocabaş, A. (2021). Aydınlanma ekseninde insan-çevre ilişkisinde yaşanan değişime odaklanılarak modernitenin çevresel sonuçlarının kentleşme ve planlama ile birlikte irdelenmesi. *Sürdürülebilir Çevre Dergisi*, 1(2), 13–24.
- Lindblom, C. E. (1959). The science of “muddling through.” *Public Administration Review*, 19(2), 79–88. <https://www.jstor.org/stable/973677>
- Ludwig, C., Sykes, O. J., & Ludwig, G. (2024). Mind the widening ‘theory–practice gap’? The retreat to positivism in planning practice. *Town Planning Review*, 95(2), 127–149. <https://doi.org/10.3828/tp.2023.32>
- McLoughlin, J. B. (1969). *Urban and regional planning: A systems approach*. Faber and Faber.
- Motlaq, A. (2019). From rationalism toward humanity: Review of notions evolution in urban planning. *Space Ontology International Journal*, 8(4), 27–36.
- Næss, P. (2015). Critical realism, urban planning and urban research. *European Planning Studies*, 23(6), 1228–1244. <https://doi.org/10.1080/09654313.2014.994091>
- Olsen, O. E. (1990). Planning theory in a paradigm perspective. *Scandinavian Housing and Planning Research*, 7(2), 83–91. <https://doi.org/10.1080/02815739008730220>
- Sağlam Arı, G., Armutlu, C., Güneri Tosunoğlu, N., & Yücel Toy, B. (2009). Pozitivist ve postpozitivist paradigmlar çerçevesinde metodoloji tartışmalarının yönetim ve pazarlama alanlarına yansımaları. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(1), 113–141.
- Simon, H. A. (1957). *Administrative behavior: A study of decision-making processes in administrative organization* (2nd ed.). Macmillan.
- Szczygiel, B. (2003). “City Beautiful” revisited: An analysis of nineteenth-century civic improvement effort. *Journal of Urban History*, 29(2), 107–132. <https://doi.org/10.1177/0096144202238870>
- Şengül, T. (2016). Planlama paradigmasının dönüşümü üzerine eleştirel bir değerlendirme. İçinde M. Ersoy (Ed.), *Kentsel planlama kuramları* (ss. 59–114). İmge Kitabevi.
- Tekeli, İ. (1998). Türkiye’de Cumhuriyet döneminde kentsel gelişme ve kent planlaması. İçinde Y. Sey (Ed.), *75 yılda değişen kent ve mimarlık* (ss. 1–24). Tarih Vakfı Yayınları.

- Tekeli, İ. (1999). Bir modernleşme projesi olarak Türkiye'de kent planlaması. İçinde S. Bozdoğan & R. Kasaba (Eds.), *Türkiye'de modernleşme ve ulusal kimlik* (ss. 136–152). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2009a). *Akılci planlamadan bir demokrasi projesi olarak planlamaya*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2009b). *Modernizm, modernite ve Türkiye'nin kent planlama tarihi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2010). *Mekânsal ve toplumsal olanın bilgibilimi yazıları*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- van Dijk, T. (2021). What collaborative planning practices lack and the design cycle can offer: Back to the drawing table. *Planning Theory*, 20(1), 6–27. <https://doi.org/10.1177/1473095220913073>
- Waite, D. (2022). Critical realist perspectives on the urban growth system. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 56(4), 1219–1235. <https://doi.org/10.1177/0308518X221102958>
- Westin, M. (2022). The framing of power in communicative planning theory: Analysing the work of John Forester, Patsy Healey and Judith Innes. *Planning Theory*, 21(2), 132–154. <https://doi.org/10.1177/14730952211043219>
- Wilson, W. H. (1981). J. Horace McFarland and the City Beautiful movement. *Journal of Urban History*, 7(3), 315–334. <https://doi.org/10.1177/009614428100700302>
- Xue, J. (2022). A critical realist theory of ideology: Promoting planning as a vanguard of societal transformation. *Planning Theory*, 21(2), 109–131. <https://doi.org/10.1177/14730952211073>